“Горнай улууһа” муниципальнай оройуон дьаһалтата
“Горнай улууһа” муниципальнай оройуон
“Культурнай нэһилиэстибэ уонна социальнай-культурнай
технологиялар иһитиннэрэр-методическай

УДК - 398
ББК - 82.3 (2 Рос. Яку)
О - 55

Кинигэ **«Горнай улууЇа»** МО дьаһалтатын (баһылык *П.Н.Алексеев*, баһылыгы солбуйааччы *М.Г.Константинова*) үбүлээһининэн бэчээттэннэ.

Бэчээккэ бэлэмнээтэ, редакциялаата *В.И.Алексеев.*
Хомуйан оҥордулар: *Е.А.Семенова, Е.Г.Степанова, Л.М.Степанова, Е.А.Леонтьева, А.И.Заровняева, М.Н.Петрова, А.А.Тарасов.*
Худуоһунньук *М.П.Баишева, Н.Т.Дьячковскай, Н.А.Яковлева.*
Хаартыскалары таҥан оҥордо: *Ю.Ю.Андросов.*

Рецензияны филологическай наука доктора, профессор *В.В.Илларионов* суруйда.

Кинигэҕэ «Культурнай нэһилиэстибэ уонна социальнай-культурнай технологиялар иһитиннэрэр-методическай кииннэрэ» МТ «Ытык эйгэ», «Үлэ күүһэ» хаһыат, кыраайы үөрэтэр музей фондаларыттан, *М.Г.Тарасова, А.А.Тарасов, Е.Г.Степанова,* олохтоох олоҥхоһуттар аймахтарын уонна кинилэри кытта алтыспыт дьон архыыптарын матырыйааллара, ахтыылара туһанылыннылар.

Олоҕхо ытык эйгэтэ / «Үлэ күүһэ» хаһыат редакцията» ГУ; [бэчээккэ бэлэмнээтэ В.И.Алексеев; хомуйан оҥордулар: Е.А.Семенова, Е.Г.Степанова, Л.М.Степанова, А.И.Заровняева уо.д.а.]. – Дьокуускай, 2010. – 288 с. с вкл.

Кинигэ Горнай улууһугар XX үйэҕэ олорон ааспыт олоҥхоһуттар, кинилэр олохторун, толорбут олоҥхолорун, улуус олоҥхоһуттарын үөрэппит-чинчийбит тыл үөрэхтээхтэрин, үлэлэһэ сылдьар культура, үөрэх үлэһиттэрин тустарынан кэпсиир.

Кинигэҕэ В.М.Потапов «Отой Босхоҥ», П.Л.Колесов «Саха Саарын Тойон, Айыы Сандыл Хотун», С.Г.Алексеев-Уустарабыс «Чөҥөчөх оҕонньор, Төҥүргэс эмээхсин», Г.М.Тарасов-Тэкээнэй уола «Аҕыс айыы сиэнэ Албан Саар уонна Хара Чэкирдээн» олоҥхолоро, ону сэргэ Н.М.Тарасов «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхотун япон тылыгар тылбаастаммыта киирдилэр.

Кинигэ олоҥхонон интэриэһиргиир киэҥ араҥаҕа туһуланар.

Священный мир Олоҕхо / ГУ «Редакция газеты «Сила труда»; [подготовил к печати В.И.Алексеев; сост.: Е.А.Семенова, Е.Г.Степанова, Л.М.Степанова, А.И.Заровняева и др.]. – Якутск, 2010. – 288 с. с вкл.

Книга содержит информации об олонхосутах Горного улуса XX века, исследователях эпоса, тексты олонхо, а также материалы об энтузиастах, творчество которых связано с эпическим наследием народа.

В книгу вошли олонхо В.М.Потапова «Отой Босхоҥ», П.Л.Колесова «Саха Саарын Тойон, Айыы Сандыл Хотун», С.Г.Алексеева-(Уустарабыс) «Чөҥөчөх оҕонньор, Төҥүргэс эмээхсин», Г.М.Тарасова-Тэкээнэй уола «Аҕыс айыы сиэнэ Албан Саар уонна Хара Чэкирдээн», кроме того перевод на японский язык олонхо Н.М.Тарасова «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө».

Книга предназначена для широкого круга читателей.

УДК - 398
ББК - 82.3 (2 Рос. Яку)

ПРЕЗИДЕНТ
РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)

САХА ӨРӨСПҮҮБҮЛҮКЭТИН
ПРЕЗИДЕНЭ

РАСПОРЯЖЕНИЕ

ДЬАҺАЛ

г. Якутск

Дьокуускай к.

от 19 июня 2009 года № 262-РП

О проведении республиканского национального праздника «Ысыах», посвященного якутскому героическому эпосу «Олонхо» - шедевру устного нематериального наследия человечества

Во исполнение Указа Президента Республики Саха (Якутия) от 29 декабря 2005 года №2491 «О мерах по сохранению, изучению и распространению якутского героического эпоса «Олонхо»:

1. Провести 19-20 июня 2010 года в Бердигестя.. ком наслеге Горного улуса (района) Республики Саха (Якутия) республиканский национальный праздник «Ысыах», посвященный якутскому героическому эпосу «Олонхо».

2. Утвердить состав организационного комитета по подготовке и проведению республиканского национального праздника «Ысыах», посвященного якутскому героическому эпосу «Олонхо» согласно приложению.

3. Правительству Республики Саха (Якутия) (Борисов Е.А.) совместно с Республиканским организационным комитетом (Михайлова Е.И.) в срок до 1 августа 2009 года разработать и утвердить план проведения и смету расходов республиканского национального праздника «Ысыах», посвященного якутскому героическому эпосу «Олонхо».

4. Контроль исполнения настоящего Указа возложить на Вице-президента Республики Саха (Якутия) Михайлову Е. И.

Президент
Республики Саха (Якутия) ***В.ШТЫРОВ***

КИИРИИ ТЫЛ

Горнай улууһугар олоҥхо, чуолаан, бу ааспыт кэмҥэ күүскэ сайдыбыта диэн этэр уустук. Биһиги 1941 с. сурукка түһэриллэн, билигин архыыпка харалла сытар олоҥхолору илиибитигэр ылан, бу олоҥхолору айбыт ытык-мааны өбүгэлэрбит туһунан үтүө өйдөбүллээхпит. Кинилэр олоҥхолорун сурукка түһэрэн, өлбөт - сүппэт дьылҕалаабыт оччотооҕу Тыл, литература, история институтугар үлэлээн ааспыт тыл үөрэхтээхтэригэр П.Я.Тулаахынапка, П.Е.Ефремовка, В.В.Илларионовка, П.Н.Дмитриевка, улуустан тахсыбыт үөрэхтээх дьоммутугар Е.Е.Лукиҥҥа уо.д.а. мунүура суох махтанабыт. Олоҥхо оспут омоонун, умнулла быһыытыйбыт эйгэтин сөргүтэр сыаллаах, билигин Горнай улууһугар олоҥхо үөскээбит, сайдыбыт историятын үйэтитиигэ саҥалыы тыынынан салайтаран, культура үлэһиттэрэ, биирдиилээн энтузиаст дьон олоҥхобут ыччакка тиэрдиллиитигэр ис-сүрэхтэн ылсан, үгүс өрүттээх үлэни ыытан кэллилэр.

1999 с. Саха Республикатын бастакы Президенэ М.Е.Николаев көҕүлээһининэн Гуманитарнай чинчийии институтун иһинэн «Олоҥхо» Ассоциацията тэриллибитэ. Олоҥхоҕо Государство өттүттэн өйөбүл, ураты сыһыан үөскээбитинэн улуустарга, ол иһигэр биһиги улууска, Ассоциация филиаллара тэриллибиттэрэ.

Үгүс сыллаах көрдүүр-чинчийэр, хомуйар үлэ түмүгүнэн баар матырыйаалларга олоҕуран, культурнай нэһилиэстибэ уонна социальнай-культурнай технологиялар иһитиннэрэр-методическай киинэрин иһинэн, 2005 с. «Ытык эйгэ» олоҥхо духуобунай фондата тэриллибитэ. Бүгүҥҥү күҥҥэ улууска түөрт уонтан тахса олоҥхоһут олорон ааспытын туһунан, фонда матырыйааллара кэпсииллэр. Фонда үлэлэригэр олоҕуран, улуус дьаһалтатын уонна олоҥхоһут аймахтарын өйөбүллэринэн Ийэ олоҥхоһут Н.М.Тарасов түөрт олоҥхото түмүллүбүт «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» кинигэтэ улуустааҕы «Үлэ күүһэ» хаһыат редакциятыгар бэчээттэммитэ.[1] Олоҥхо тематынан дьарыгырар үөрэнээччилэргэ, студеннарга фонда матырыйааллара тирэх, көмө буолаллар, араас таһымнаах семинардарга, конференцияларга дакылааттары суруйаллар.

Улууска ХХ үйэҕэ олорон ааспыт Ийэ олоҥхоһуттарбыт Семен Григорьевич Алексеев-Уустарабыс, Николай Михайлович Тарасов олоҥхо эйгэтин үөскэппит, кини быстыбат ситимин салҕаабыт үйэлэргэ умнуллубат, тылынан этиллибэт үтүөлээхтэр.

Хомойуох иһин, дьыл-хонук суурайан, олоҥхону сэҥээрии, көһүүн сыһыан кэмигэр ХХ үйэ саҕаланыытыгар олорон ааспыт олоҥхоһуттар тустарынан ахтыылар толорута суох бэриллэллэр, олоҥхоһут кимин, олоҥхотун ис хоһоонун кыайан арыйбаттар. Үгүс олоҥхолуур идэлээх дьон, ыҥырыыга сылдьалларынан, дьиэлээхтэр кини олоҥхоһут буоларын билбэт да курдук түгэннэрэ бааллар. Ол эрэн бүгүн: «Кини олоҥхолуурун истибитим, кинини көрбүтүм», – диир киһи ахтыыта күндү курдук. Төһө да кэмчи буоллаллар, олоҥхону истибит, олоҥхоһуту кытта алтыспыт киһи ахтыыта барыта олоххо баар мэлдьэһиллибэт чахчы. Кинигэбитигэр ураты истиҥ тылынан 50-60-с сылларга ааҕар балаҕаннарга, тыа кулууптарыгар үлэлээбит оччотооҕу биир идэлээхтэрбитин Петр Чемезовы, Михаил Егоровы о.д.а. ахтан аһары тоҕоостооҕунан ааҕабын. Норуот айымньытынан үлүһүйүүнү, сахалыы ырыаны-тойугу сэҥээрбэт да кэмҥэ, кинилэр хорсун санааларынан кыараҕас ааҕар балаҕаннарга П.А.Ойуунускай «Ньургун Боотурун», атын да айымньылары туруоран, норуот санаатын көтөҕөллөрө, саха фольклорун сүппэт-оспот дьылҕалаабыттара.

Олоҥхо эйгэтэ билигин сүтэн-симэлийэн эрэр. Иккистээн бу ытык эйгэни сөргүтэр уустук, элбэх үлэ эрэйиллэр. Ол туох ситиһиилэнэрэ саха дьонун түмсүүтүттэн, дьулууруттан, кыһаллыытыттан тутулуктаах. Итинник санаанан салайтаран кинигэбитин «Олоҥхо ытык эйгэтэ» диэн ааттаатыбыт. Кинигэ хабар хайысхата киэҥ: олоҥхоһуттар, кинилэр олоҥхолорун сурукка түһэрэн үйэтиппит тыл үөрэхтээхтэрин, ахтан-санаан ааспыт улууспут саастаах олохтоохторун, кинилэр аймахтарын, кыра саастаах оҕолортон саҕалаан, ыччаты кытта үлэлэһэр олоҥхо эйгэтин сөргүтэргэ араас хабааннаах үлэни тэрийэр айар холбоһуктар салайааччыларын о.д.а. тустарынан сырдаттыбыт. Аар-саарга аатырбыт, олоҥхобутун иэйэн-куойан толорбут олоҥхоһуттарбыт, кинилэр ааттара үйэтитиллэригэр ыытыллыбыт үлэлэр тустарынан ааҕааччылар билсиэхтэрэ, интэриэһиргээн өссө дириҥэтэн, бу хайысханы салгыахтара, онно «Олоҥхо ытык эйгэтэ» кинигэбит тирэх буолуо диэн эрэнэбин.

Елизавета Алексеевна СЕМЕНОВА,
ССРС культуратын туйгуна.
«Олоҥхо» Ассоциациятын Горнай улууһунаабы филиалын эппиэттиир сэкирэтээрэ.

I баЇа

ОЛО Ґ ХО ї УТТÀР

(ахтыылар, ыстатыйалар)

Олоҥхолоон оҕонньор барахсан
Оллоонноон олорон эрэ
Олоҥхо номоҕо оҥостон,
Аан ийэ дайды айыллыбытын,
Алаҕаркаан-тэтэгэркээн
Алта араҕас далбардаммытын
Дьэрэкээн ойуу курдук
Дьэргэлдьитэн түстэҕинэ,
Эриэккэстик этэн-тыынан
Эҕилдьитэн киирдэҕинэ –
Унаар-мунаар көрбүт
Ураанҕай саха барахсан
Нохтоолоох тойон сүрэҕэ долгуйан
«Ноо!» диирэ эбитэ үһү...

П.А.Ойуунускай.

КИРОВСКÀЙ НЭ ї ИЛИЭГЭ

ТÀРÀСОВ НИКОЛÀЙ МИХÀЙЛОВИЧ – «ИЙЭ ОЛО Ґ ХО ї УТ»

(1928-2002 сс.)

Олоҥхоло: *«Күн Эрили», «Күн Дьөһүөл», «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө», «Дуулаҕа Баатыр», «Ала Туйгун»*

«МИН БАҔА САНААМ»[4]

(олоҥхоһут бэйэтэ, илиитинэн суруйан хаалларбыт, кэриэс суруга көннөрүүтэ суох бэчээттэннэ)

Мин хаһыат чиэрэс санаабын кэпсиэхпин баҕарабын. Биһиги хайдах, туох сэбинэн бултаан, аһаан, ону көрдөрөр хас нэһилиэк аайы мусуой уонна балаҕан бааллар. Былыргы сылгы иһиттээх өбүгэлэрбит хайдах олорон ааспыттарын ыччаттарга көрдөрөр наада. Билигин оҕо ыччат билбэт. Ол оҥоһуктар Саха сирин сорох нэһилиэктэригэр кыалла илик, нэһилиэк саҥа баһылыктара өйдүөхтэрин наада.

Мин бэйэм биэс олоҥхону суруйдум, «Күн Эрили», «Күн Дьөһүөл», «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө», «Дуулаҕа Баатыр» уонна «Ала Туйгун». Бу бэһис олоҥхом бэйэбэр баар. Бу түөрт олоҥхону хомуйан булан, биэс олоҥхону кинигэ оҥорон таһааҕыргыт буоллар. Убайдарым, таайдарым ааттаах олоҥхоһут дьон этилэр. Онон сиэннэригэр, бырааттарыгар хаалларбыттар диэн дьонум сэргэм саныылларыгар үчүгэй буолуо этэ.

Тыыл, үлэ бэтэрээнэ,
Горнай оҕонньоро, олоҥхоһут
Ньукулай Михайлович
ТАРАСОВ.
2002 с. тохсунньу 7 күнэ.

ӨБҮГЭЛЭРИН ААТТАТААРЫ

Б.дь. тохсунньутугар олоҥхо тыыннаах үгэһин этигэр-хааныгар илдьэ сылдьан, бүгүҥҥү күҥҥэ биһиэхэ тиэрдибит норуот талааннаҕа, республикаҕа илиигэ баттанар сэдэх Ийэ олоҥхоһуттартан биирдэстэрэ, тыыл, үлэ бэтэрээнэ Николай Михайлович Тарасов олохтон барбыта лоп курдук төгүрүк сылын туолла.

Николай Михайлович олоҥхолуур сүдү талаана, Маалтааны нэһилиэгин төрүт олохтооҕо Потаповтар аймахтарыттан бэриллибитэ. Оҕо сылдьан сөҕө-махтайа истибитин өйүгэр хатаан, дууһатыгар иҥэринэн, үгүс олоҥхоһуттар курдук, лаппа сааһыран баран олоҥхолуур талаана арыллыбыт.

Кини бастакы олоҥхото «Күн Эрили» 70 сааһын туолар үбүлүөйүгэр күн сирин көрбүтэ. Кировскай нэһилиэгин дьаһалтата үбүлээбитэ.

Кылгас кэм иһигэр Николай Михайлович «Күн Дьөһүөл», «Нүһэр Бөҕө», «Дуулаҕа Баатыр» диэн олоҥхолору айбыта. Оттон «Ала Туйгун» олоҥхотун олоҕун бүтэһик күннэригэр суруйбута: «Оҕолорбор эһиэхэ илдьэн көрдөрүөм, иһитиннэриэм», – диэн үөрэ-көтө кэпсии турарын, бу баардыы өйдөөн кэлэбин. Аҕыйах хонон баран кини суох буолбута.

Н.М.Тарасов талаана улууска норуот айымньыта, фольклора сайдарыгар үтүө сабыдыаллааҕын культура үлэһиттэрин кэккэ ситиһиилэрэ туоһулууллар. Ол курдук, оҕо искусствотын коллектива программа суруйан, (автор О. Сергеева) СР Президенин Гранын ылар чиэскэ тиксибитэ. «Күн Эрили» олоҥхо спектакль буолан туруоруллубута, үгүс эдэр ыччаты олоҥхо диэн норуот баайын кистэлэҥэр алтыһыннардаҕа. Улууспут народнай театра, «Кылыһах» саха инструменнарын оркестра «Күн Эрили» спектаклы Дьокуускай үбүлүөйдээх

ыһыаҕар, Саха театрын сценатыгар туруоран, Николай Тарасов аатын, айар талаанын киэҥ эйгэҕэ таһаарар үрдүк чиэскэ тиксибиттэрэ, биһирэбили ылбыттара.

Николай Михайлович республикатааҕы «Олоҥхо» ассоциациятын тэрээһин конференциятыгар кыттыыны ылбыта. Олоҥхону үөрэтэр учуонайдарга, студеннарга аан бастаан олоҥхолоон иһитиннэрбитэ. С.А. Зверев - Кыыл Уола 100 сааһын бэлиэтиир дьаһалга кыттан, Сунтаарга тиийэ айаннаабыта. Кини олоҥхотун тыла-өһө хомоҕойунан, баайынан үгүс истээччи сэҥээриитин ылбыта. Норуоттар икки ардыларынааҕы «Олоҥхо в контексте эпического наследия народов мира» диэн ааттаах-суоллаах научнай конференцияҕа, бочуоттаах ыалдьыт быһыытынан ыҥырыллыбыта.

Олоҥхолорун араас омук олоҥхону үөрэтэр-чинчийэр үөрэхтээхтэригэр билиһиннэрбитэ. Манна сылдьан Ямасита Мунэхиса диэн Япония Тиба куоратыттан сылдьар саха кыыһа кэргэннээх учуонайы кытта билсибитэ. Кэлин олоҥхото япон тылынан тылбаастанар буолбутун туһунан, сурук тутан сүргэтэ көтөҕүллүбүтэ.

Ньукулай Тараахап сырдык ыра санаалааҕа, норуотун үгэстэрэ, олоҥхото, бултуур-балыктыыр үөрүйэҕэ ыччакка бэриллэригэр, сүппэккэ-оспокко салҕанарыгар күн баҕалааҕа. Ол туоһутунан олохтон барыан икки күн иннинэ «Мин баҕа санаам» диэн төбөлөөн суруйан уурбут кэриэс суруга буолар.

Бу суругун Ньукулай бүтэһик суруйбут «Ала Туйгун» олоҥхотун кытта бэркэ кичэйэн уурбут этэ. Кини бу суругар олоҥхолоро биир кинигэ буолан таһаарыллан, ааттаах олоҥхоһут убайдарын, таайдарын ааттара, кинилэр ыччаттарыгар үтүө өйдөбүлүнэн хааларыгар тириэрпит баҕа санаата этиллибит. Уустук, бэйэни салайыныы усулуобуйатыттан иҥнибэккэ, улуус саҥа салалтата, олоххо киллэрэрэ буоллар, биһиги улууспутугар кылам гыммыт норуот талаана, сыыска-буорга түспэккэ үйэлэргэ хаалан, кэлэр кэнчээри ыччакка сыаната биллибэт сүдү айымньы буолара саарбаҕа суох.

Оттон биһиги, Ньукулай Тараахабы кытта алтыспыт дьон, кини аатын ааттатар ытык иэстээхпит.

Елизавета СЕМЕНОВА,
методическай киин специалиһа.
«Үлэ күүһэ», алтынньы 1 күнэ, 2003 с.

АҔАБЫТ ТАЛААНЫГАР СҮГҮРҮЙЭБИТ

Төрөппүттэрим Мария Даниловна Тарасова уонна Николай Михайлович Тарасов саха ыалын сиэринэн Аһымаҕа дьиэ-уот туттан, биэс оҕолорун бүөбэйдээн, сопхуоска үтүө суобастаахтык үлэлээбиттэрэ.

Кэтэх хаһаайыстыбаларын кырдьыахтарыгар дылы эспэккэ, биһиэхэ оҕолоругар, сиэннэригэр, көмөлөһөн иитэн олорбуттара.

Дьонум Намҥа 1953 с. ыал буолбуттара. Иккиэн кыра саастарыттан тулаайах хаалан, дьоҥҥо иитиллибиттэрэ. Оҕо саастарыттан эрэйи-муҥу көрөн улааппыттара. Сэрии сут дьылын эттэринэн-хааннарынан билбиттэрэ. Төрөппүттэрим сүрдээх сэмэй, көнө дьоннор этэ. Биһигини кыра эрдэхпититтэн үлэҕэ сыһыаран улаатыннарбыттара. Сайын ийэбитинээн оттуурбут.

Ийэм биһигини көмөлөһүннэрэн отун кэбиһэрэ, күрүөтүн тутан кэбиһэрэ. Сайыны быһа ньирэйдэрбит отун сүгэн таһарбыт. Оттуур сирбит наһаа дулҕалаах, уулаах этэ. Аҕабыт сопхуоска, звеноҕа оттуу барара. Биирдэ күһүн кэлэригэр отон туттаран, овчина истээх уһун тулууп атыылаһан, аҕабытын олус үөрдүбүппүт. Аҕам иллэҥ кэмигэр бултуурун, балыктыырын сөбүлүүрэ. Остуолбутугар собо хаһан да быстыбат ас буолара. Төрөппүттэрим олус ыалдьытымсах этилэр. Дьон кэллэҕинэ остуолга астарын тардан кэбиһэллэрэ. Ийэбит бурдук аһы наһаа минньигэстик астыыра. Сайын кымыһын, суоратын олох быспакка оҥороро. Суорат аһытыытын киниттэн кэлэн ылаллара. Суоратын былыргылыы хаста да сиидэлээн, бүрүйэн оҥороро.

Ийэлээх аҕам хаһан да дьону куһаҕаннык саҥарбыттарын, биирдэ да истибэтэҕим. Дьон үтүө өттүн хайҕаан кэпсэтэллэрэ. Иккиэн тулаайах буоланнар, наһаа аһыныгастара. Аҕам дьоҥҥо сыһыана олус истиҥ этэ.

Сарсыарда эрдэ туран араадьыйатын холбуура. Сахалыы ырыалары, тойуктары сөбүлээн истэрэ. Сарсыарда оҕолоруттан «Ким тугу түһээтэ?» – диэн ыйытара. Бэйэтэ наһаа түүллээх этэ.

Биһиги түүлбүтүн сүрдээх үчүгэйдик билгэлээн биэрэрэ. Бу санаатахпына барытын сылыктыыр эбит.

Аҕам биэнсийэҕэ тахсыар дылы сүөһүгэ үлэлээн кэлбитэ. Дьон ыарыйдаҕына икки киһи үлэтин солбуйара. Хаһан да аккаастаммата. Иллэҥ кэмигэр уһанарын сөбүлүүрэ.

Тэрилтэҕэ, дьоҥҥо муҥханы таҥан оҥорон биэрэрэ. Мас тыыны, тууну эмиэ оҥороро. Күн уһаата да илимин бэринэрэ, абырахтыыра. Дьиэбит иһэ илим буолара. Бу сылдьан саҥа таһааран, холку баҕайытык туттан туран ыллаан барара. Ити кэмҥэ ыҥырдахха олох истибэт этэ. Ханна эрэ ырыа эйгэтигэр киирэрэ. Сарсыарда тураат, оһоҕун отто да олорон, сахалыы туойан барара. Куолаһа чуолкай, ыраас баҕайы этэ. Аҕам былыргытын, дьонун ахтан кэпсиирэ. Киһи истэ олоруон курдук уус тыллааҕа. Тойуксут таайдарынан киэн туттара. Аҕабыт биэнсийэҕэ тахсан баран, олоҥхо суруйарга холоммута. Үөрэҕэ суох да буоллар, айылҕаттан талаанынан, кэнчээри ыччатыгар, дьонугар-сэргэтигэр барыта биэс олоҥхону суруйда: «Күн Эрили», «Күн Дьөһүөл», «Дуулаҕа Баатыр», «Нүһэр Бөҕө», «Ала Туйгун».

Аҕабар тыыннааҕар «Норуот ырыаһыта» уонна «Ийэ олоҥхоһут» диэн үрдүк аат иҥэрбиттэрэ.

Бу «Ийэ олоҥхоһут» диэн Сахабыт сиригэр илиигэ баттанар ахсааннаах дьонтон биирдэстэрэ буолбута. Аҕам өр сылга сүрэҕэр иҥэрэ сылдьыбыт баҕатын, талаанын бу олоҥхотугар тиһэн, суруйан таһаарда. Биһиги, оҕолоро, сиэннэрэ, аҕабытынан, эһэбитинэн киэн туттабыт уонна кини талааныгар сүгүрүйэбит.

Светлана Николаевна ИВАНОВА,
кыыһа.

СЫРДЫК ЫРАЛААХ ЫРЫАҺЫТ

Николай Михайлович Тарасов биһиги улууспут Ийэ олоҥхоһута, Маалтааны нэһилиэгэр төрөөбүт, аҕата Солоҕонтон төрүттээх. Биһиги нэһилиэкпитигэр 30-ча сыл олорон, айар талаана аһыллан, олоҥхоһут бэрдэ буолан, дьоҥҥо-сэргэҕэ киэҥник биллибитэ, онон биһиги кинини «Кировскай нэһилиэгин олоҥхоһута» диэн киэн тутта ааттыыбыт.

Тарасовтар дьиэ кэргэннэрэ Нам улууһуттан 1974 с. Аһымаҕа күһүн кэлэн, биһиги дойдубутун сөбүлээн олохсуйбуттара, оҕолоро улаатан, ыал, үлэһит буолбуттара.

Николай Михайлович сахалыы уус-уран литератураны умсугуйан ааҕара, саха классик суруйааччыларын айымньыларын нойосуус билэрэ. Кулуупка концертарга быһа тардан ааҕара, ыһыахтарга оһуокайдьыт быһыытынан олус табыллан, айылҕаны, сири-дойдуну, самаан сайын салаллан кэлиитин уус-ураннык хоһуйан, түһүлгэ дьонун улахан биһирэбилин ылара. Төрүт культура улаханнык сэҥээриллибэт сылларыгар олоҥхолуурун дьоҥҥо иһитиннэрбэккэ сылдьыбыта. Кэлин олох уларыйан, төрөөбүт тылга суолта бэриллибит кэмигэр, олоҥхо курдук улуу айымньыбыт уостуох-умуллуох курдук буолбутугар, оҕо эрдэҕиттэн иитиэхтээбит талаанын, дьонугар-сэргэтигэр таһааларга быһаарыммыта.

Кини библиотекаҕа куруук сылдьан, араас былыргы олохтон кэпсиирэ, 1997 с. саас олоҥхо айарын туһунан кэпсээбитигэр мин интэриэһиргээн аҕалан аахтарарыгар көрдөспүппүн, суруйбакка, өйүгэр илдьэ сылдьарын туһунан эппитэ. Олоҥхону истээри оскуолаҕа фольклор хоһугар саха тылын уонна литературатын учууталын С.А.Мамаеваны кытта «Олоҥхо күнэ» диэн көрсүһүү тэрийэн ыыппыппыт. Светлана Афанасьевна олоҥхо суолтатын туһунан киирии тыл эппитин кэннэ, мин Николай Михайлович кылгас биографиятын кэпсээтим, онтон «Үс хос түрбүөннээх, бүтэй тирии таҥастаах, көтөр сүүрэр көкө буурай аттаах, Оҕо Дохсун диэн бырааттаах, Кыыс Кыраалдьын диэн үчүгэйкээн балыстаах Күн Эрили бухатыыр» диэн биллэрбиппэр, Николай Михайлович олоҥхолоон киирэн барда. Олоҥхо сирин-уотун, отун-маһын, иһитин-хомуоһун биирдии наардаан, уустаан-ураннаан, ойуулаан-дьүһүннээн хоһуйарын улаханнык сөхпүппүт уонна күн аайы көрөр киһибит уратытын өйдөөбүппүт. Биһиги ортобутугар олоҥхоһут олороруттан үөрбүппүт. Бириэмэ кылгас буолан, олоҥхо быһа тардыытын эрэ истибиппит, ол көрсүһүүнү видеокамеранан устан, билигин уура сылдьан, араас тэрээһиннэргэ көрдөрөн туһанабын.

Көрсүһүү кэнниттэн улуус хаһыатыгар «Олоҥхо күнэ» диэн ыстатыйа суруйан таһаарбытым. Ол кэмтэн ыла Николай Михайлович олоҥхоһут быһыытынан улууска, республикаҕа биллэн барбыта.

Мин, Николай Михайловиһы арыаллаан, икки улахан тэрээһиҥҥэ сылдьыспытым. 2000 с. олоҥхо 1250 сылыгар аналлаах Аан дойдутааҕы конференцияҕа ыҥырыллан, икки чаас

олоҥхолоон иһитиннэрбитэ. Ити сыл СР Президенин Грамотатынан уонна кыһыл көмүс чаһытынан наҕараадаламмыта, «Ийэ олоҥхоһут» диэн аат иҥэриллибитэ.

2001 с. ЮНЕСКО семинарыгар ыҥырыллан, эмиэ олоҥхолоон иһитиннэрбитэ. Кини олоҥхолорун тыл үөрэхтээхтэрэ, специалистар улаханнык сыаналаабыттара. Ол кэнниттэн араас омук олоҥхону үөрэтэр чинчийэр учуонайдара, санааларын үллэстибиттэрэ. Филологическай наука доктора, профессор В.В.Илларионов айылҕаттан айдарыылаах норуот ырыаһыта олоҥхолоотоҕун аайы сайдан, тупсан иһэрин бэлиэтээбитэ. Саха народнай поэта Савва Тарасов олоҥхо тылыгар тохтообута. Ордук сири-дойдуну ойуулаан-дьүһүннээн, уустаан-ураннаан тыл бары кэрэтин туттан, хомоҕойдук хоһуйбутун сэргээбитэ. Оттон Элиста куораттан сылдьар учуонай, филологическай наука кандидата Б.Б.Оконов: «Сахалар – эһиги Гомергытын истэн, улаханнык долгуйаммын түүнү быһа утуйбатым», – диэн билиммитэ.

Япония ученайа Ямасита Мунэхиса Николай Михайлович Тарасов «Күн Эрили» олоҥхотун видеокамераннан устубута, магнитофоҥҥа суруйтарбыта. Кэлин ити олоҥхону бэйэтин тылынан тылбаастаабыта.

Атын сирдэргэ сылдьан ыллаан-туойан кэллэҕинэ, анаан-минээн библиотекаҕа киирэн, кэпсээн аахара. Николай Михайлович айар үлэтэ сыаналанарыттан улаханнык үөрэрэ уонна кэлин сылларга ордук таһаарыылаахтык үлэлээбитэ.

Мин Николай Михайловиһы кытта алтыспыт кэмнэрбэр киниттэн элбэххэ үөрэммитим. Кини олус холку майгылаах, ким да туһунан куһаҕаннык санҕарбат, куруук дьон үчүгэй эрэ өттүн бэлиэтээн кэпсиир этэ. Кини хаһан да, кимиэхэ да аккаастаабакка көрдөһүүнү ылынан, тугу билэрин кэпсээн, ыллаан-туойан, дьону-сэргэни сэргэхситэрэ. 14 сааһыттан уһун кэмҥэ өрүһүнэн мас уһаарыытын курдук, ыарахан үлэҕэ сылдьыбыт. Балыктыырын наһаа сөбүлүүрэ, муҥхаларга алгысчыт, сүбэһит быһыытынан сылдьара. «Ньукулай оҕонньор алгыһын кэнниттэн балык өлгөмнүк муҥхаҕа киирэрэ», – диэн олохтоохтор ахталлар.

2006 с. Кировскай нэһилиэгэр Н.М.Тарасов дойдутугар республикатааҕы «Муҥха олоҥхото» диэн ыччат түһүлгэтэ буолан ааспыта. Элбэх ыччат дьон мустан муҥхалаан, олоҥхо дьоро киэһэтин тэрийэн ыыппыттара.

2008 с. Николай Михайлович Тарасов төрөөбүтэ 80 сыла туоларынан, Кировскай нэһилиэгэр «Тарасов сыла» диэн биллэриллэн араас тэрээһиннэр буолан ааспыттара. Нэһилиэк ыһыаҕа аатырбыт олоҥхоһуппутугар ананан, ыраахтан чугастан ыалдьыттар кэлбиттэрэ. Сиэнэ Груня олоҥхолоон, нэһилиэк олохтоохторун үөрдүбүтэ. Тарасов сыла улахан улуустааҕы научнай-практическай конференциянан түмүктэммитэ. Бу кэрэ-бэлиэ тэрээһиҥҥэ 300-чэкэ оҕо, улахан киһи кыттыбытыттан нэһилиэк олохтоохторо улаханнык астыннылар.

Николай Михайлович айымньыта үйэлэргэ сүппэккэ, көлүөнэттэн-көлүөнэҕэ бэриллэн салгыы сайдарыгар, төрөөбүт төрүт тылбыт саха ыччатыгар тиийэн, иһирэх иэйиилэри уһугуннарарыгар күүс-көмө буола туруо диэн эрэнэ саныыбын.

Татьяна Васильевна ИВАНОВА,
Кировскай нэһилиэгин библиотекара.

ОЛОҤХОҺУТ ТУҺУНАН АХТАН ААҺАР ЭБИТ БУОЛЛАХХА

Ньукулай оҕонньор айар-туойар талаана сааһырбытын кэннэ арыллыбыта. Ол да иннинэ эдэригэр, Өлүөнэ өрүс илин-арҕаа өттүнэн Бодойбоҕо тиийэ сылдьан, эҥин араас дьону кытта алтыһар эбит да, ыллаан туойан олус тэнийэн барбатах. Ол биричиинэтинэн кини: «Ол саҕана ырыаһыт-тойуксут, олоҥхоһут, ойуун ыһар буор курдук элбэх этэ, арааҕынай дьоҕурдаах, айылҕаттан айдарыылаах дьон бааллара, онон кэлэ-бара сылдьан, кинилэри истэн, онно да сөп курдук буолан хаалаҕын. Дьэ бу кэлин саха дьоно сайдыы суолугар үктэнэн араадьыйа, тэлэбиисэр элбээн, соҕурууттан арааҕынай алдьатар сиир-аһыыр дьон, харыы уутун курдук кэлэннэр дьону-сэргэни, ыччаты иирдэн, арааҕынай куһаҕан дьаллыкка үөрэтэн, ырыатааҕар-тойуктааҕар буолуох, төрөөбүт да тылбытын билбэт буолан эрэбит. Бу олус хомолтолоох суол буолар», – диирэ. Н.М.Тарасов бэйэтэ киһи быһыытынан олус боростуой, элэккэй, кыраҕа да үөрүнньэҥ этэ. Биллэрин курдук, кини үс олоҥхо кинигэлээх, олортон саамай астынар-чорботор олоҥхото «Күн Эрили бухатыыр» диэн. Олоҥхоһут тыла-өһө олус уус, тахсыылаах баҕайы этэ. Төһө баҕарар этэ-тыына, саҥара-иҥэрэ олоруох быһыылаҕа. Киһи сүбэтин үчүгэйдик быһааран биэрдэххэ ылынымтыа этэ. Холобур, миэхэ ыллаан

иһитиннэрдэҕинэ, олоҥхотун сорох өттүн, ханан кылгатыллыахтааҕын эттэххэ, ылынара. Дьэ бу бухатыыр айана наһаа уһун, кэлэр барар тыаһа-ууһа сүрдэммит, манан тохтуохха, эбэтэр холобур абааһы уолун ырыатын кылгатан биэриэххэ, сорох былыргы тылын ыччаттарбыт өйдүөхтэрэ суоҕа диэтэххэ, кылгатан, иккиһин ыллаан көрөн баран, кырдьык оннук эбит диирэ. Олоҥхону дьон урукку курдук ааҕыа суоҕа. Онуоха кини: «Тоҕо инньэ дии саныыгын?» – диэн хайаан да ыйытара. «Оттон ити Күннүк Уурастыырап «Тойон Дьаҕарыма» диэн олоҥхолоох дии, урут бастаан утаа сүрдээҕин ааҕаллар этэ, билигин библиотекаҕа быылыран баран сытар, эбэтэр Чоппулуохап (И.Г.Теплоухов) «Кулун Куллустуур» олоҥхотун ылан көр, эмиэ эн курдук тылларын ууһа наһаа баай, кыахтарын таһынан, эйиэнэ эмиэ наһаа уһун буоллаҕына, ити курдук буолуо, оттон кылгас буоллаҕына, хойут син-биир ким эрэ ааҕыа, ырытыа, хаттаан таһаарыа», – диэн этэбин. Кырдьык кини онтун сэмээр көҕүрэтэр эбит этэ.

Ол түмүгэр чуолаан С.Н.Федоров, Е.А.Семенова кыһамньыларынан, оҕонньор тиһэх кинигэтэ олус табыллан тахсыбыта. Билигин учуонайдар уонна тыл үөрэхтээхтэрин иннигэр Н.М.Тарасов айымньыларын хаттаан ырытар сорук турар.

Тихон ОСИПОВ.

«Үлэ күүһэ», тохсунньу 22 күнэ, 2003 с.

БҮГҮҢҢҮ КҮН ОЛОҤХОҺУТА

Николай Михайлович Тараанап – Кировскай нэһилиэгин олохтооҕо. Кини 1928 с. Тоҥуулаах Сиинэтигэр төрөөбүтэ. Тыыл, үлэ бэтэрээнэ.

– Бэйэм айан, хоһуйан ыллыыр идэлээхпин. Билигин кырдьан куолаһым мөлтөөн эрэр, – диэн кэпсиир Кировскай нэһилиэгэр олохтоох Н.М.Тарасов. Олоҕун аргыһа, кытта кырдьыбыта М.Д.Тарасова эмиэ үлэ бэтэрээнэ. Мария Даниловна доруобуйата мөлтөх буолан, дьиэтин иһигэр нэһиилэ сылдьар.

Бу кырдьаҕас ыал биэс оҕолоохтор, аҕыс сиэннээхтэр. Улахан оҕолоро хайы үйэ 40-тан тахсыбыт үлэһит.

Николай Михайлович бэйэтэ да этэрин курдук, күн-дьыл баран иһэр. Эһиил 70 сааһын туолар үһү. Онон күн аайы үчүгэй буолан, эрчим эбиллэн испэт. Айылҕа сокуона оннук буоллаҕа. Онуоха бас бэриммэтэх, бадаҕа, туох да суох быһыылаах. Мин улуустааҕы уус-уран самодеятельноһы көрүү фестивалыгар Н.М.Тарасов киирэн, Дьокуускай куорат 365 сыла туолуутугар анаан тойук туойбутун истибитим. Манна даҕатан эттэххэ, ити фестивальга норуот уус-уран айымньытыттан толоруу суоҕун кэриэтэ буолбут. Итинник олоҥхоһут, тойуксут, оһуокайдыт, хомусчут олус сэдэҕин үрдүнэн, тоҕо эбитэ буолла, өссө да бэйэбит ырыабытыгар-тойукпутугар, төрүт культурабытыгар суолта биэрэ иликпит көстөр. Биир эмэ ыллыыр, туойар киһини тулуйан-тэһийэн истибэт буолуу таһаарыллар, онноҕор атаҕынан муостаны лүҥсүйэн, иһиирэн бүтэрэ охсоругар күһэйии оҥоһуллар. Концеры көрө кэлбит киһи, ордук эдэр саастаах өттө, ханнык баҕарар толороччуну ытыктыы, тулуйан истэ-көрө үөрэниэхтээх. «Сахабын» дэнэр буоллаҕына олоҥхону, тойугу өссө «Ноо!» диэн этигэр-хааныгар иҥэринэ сатыахтаах. Омук ырыалара, эстрада көннөрү саатал эрэ, биһиги айыллыбыт айылҕабытыттан букатын ыраах сылдьар, үксэ көр-нар ис хоһоонноохтор.

Мин Николай Михайловиһы дьиэтигэр Аһымаҕа тиийэн тойугун устан ылбытым. Ол тойуга 8 мүнүүтэ уһуннааҕа. Ону концеры дьүүллүүр сүбэ: «Түмүк концерга кылгат», – диллэр диэн кырдьаҕас толороччу мунчаарбыттыы эппитэ. Норуот уус-уран айымньыта ааттаах олус мүнүүтэнэн хааччахтанара хайдах эрэ курдук ээ. Кинини инники, сайын аайы ыһыахха уус-уран тылынан хоһуйан оһуокайдыырын билэбин. Ол иһин көрдөспүппэр тута-бааччы ол тойугун ыллаабыта. Онтон өссө эбэн «Күн Эрили» олоҥхотун устубутум.

Олоҥхо туһунан кини маннык санаалаах: «Олоҥхо тус-туспа суоллаах-иистээх, элбэх уратылаһар атын атыннаах буолар. Холобур: Орто дойдуга ананан айыллан олорор дьонун-сэргэтин хантан кэлбитэ биллибэт диэн этээччилэр сорох олоҥхоһуттар.

Оттон мин олоҥхобор Күн Эрили бухатыыр аҕата Сүҥкэн Эрили Тойону, ийэтэ Айыы Налбар эмээхсини Үрүҥ Аар Тойон оҕонньор орто туруу-бараан дойду киһилээх-сүөһүлээх буоллун диэн, былыргы үйэҕэ көҕөн кус курдук аймах-чаҕар дьонноон, анаан-минээн олохтообут эбит. Эбэтэр сорох олоҥхолорго «Уолан бүтэр уулаах, охтон баранар мастаах» диэн үксүн этиллэр. Оттон мин ситэри үчүгэй, кыайыылаах-хотуулаах

өттүгэр тардан «Уолан бүппэт уулаах, охтон бараммат мастаах» диэн этэбин. Итинтэн да атын уратылаһыылар биир ааттаах-суоллаах да олоҥхо тылыгар-өһүгэр, олоҥхоһут толорор быһыытыгар-таһаатыгар, куолаһыгар, бэйэтэ эбэн-сабан, тылын-өһүн киэргэтэн, сүрдээн-кэптээн туойарыгар баар буолаллар».

Бу сүрдээх үчүгэй быһаарыылар, сөбүлэһэҕин эрэ. Төһө саастааҕыттан олоҥхолуур буолбутун интэриэһиргээбиппэр Николай Михайлович эмиэ киһини бэрт ылыннарардык: «Былыр олус оҕо киһи олоҥхолуурун сөбүлээбэт этилэр, «үөһээҥҥини-аллараа-ҥҥыны үөтэр» диэннэр. Онон буолуо, олох хойут 40-муттан тахсан иһэн олоҥхолуур буолбутум», – диэн эмиэ түгэхтээхтик быһаарбыта.

Оҕо эрдэҕинэ, төрөөбүт сиригэр Сиинэҕэ Муоһааны алааһыгар элбэх олоҥхоһуттары истибит. Ол курдук бииргэ төрөөбүт таайдара Василий, Николай Потаповтар оччотооҕу кэмҥэ дьону сэргэхситэр ырыалаахтарын-тойуктаахтарын бэлиэтээн кэпсиир.

Онон Н.М.Тарасов биһиги улууска олоҥхолуур, бэйэтэ хоһуйан тойуктуур, оһуокайдыыр тарбахха баттанар биир кырдьаҕаспыт буолар. Киниэхэ кытаанах доруобуйаны, этэҥҥэ олороругар, ыччата дьоллоох-соргулаах, үлэлээх-хамнастаах буоларыгар баҕарабыт.

Степан ФЕДОРОВ.

«Үлэ күүһэ», бэс ыйын 4 күнэ, 1997 с.

ГОРНАЙ ОЛОҤХОҺУТА НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВИЧ ТАРАСОВ

(2000 с. олоҥхо 1250 сылыгар «Күлүмнүүр» хаһыаттан)

Билсиҥ, Николай Михайлович Тарасов – тыыннаах үгэһи илдьэ сылдьар республикаҕа бастыҥ Ийэ олоҥхоһуттартан биирдэстэрэ, аҕыйах ахсааннаах хаалбыт олоҥхоһуттарбытыттан бастыҥнара. Ньукулай «Күн Эрили», «Күн Дьөһүөл», «Атаҕынан оонньуур айдаар кугас аттаах Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» диэн олоҥхолордоох. Билигин олоҥхо курдук саха норуотун улууканнаах баайын сүппэт үйэлиир туһуттан, ыччакка, кэлэр көлүөнэҕэ тиэрдэр дириҥ санаалаах айар талаанын үгэнигэр сылдьар, дьиҥнээх норуот талааннааҕа буолар.

Н.М.Тарасов 1928 с. ахсынньы 19 күнүгэр билиҥҥинэн Горнай улууһун IV Маалтааны нэһилиэгэр Муоһааны алааһыгар төрөөбүтэ. Сэрии буолан, Ньукулай үһүс кылааска дылы үөрэнэр уонна араас үлэҕэ, ол иһигэр Покровскайга леспромхозка үлэлиир. 1954 с. Мария Даниловна Бугаевалыын олохторун холбоон, түөрт кыыс, биир уол оҕолоохтор. 1971с. Тарасовтар Кировскай нэһилиэгэр күһүн кэлэллэр.

Ньукулай хаһан, ханна баҕарар ыллыы-туойа сылдьар үгэстээх эбит. Фольклор айымньыларыгар көһүүннүк сыһыаннаһыы кэмигэр, талба талаана иһигэр иитиэхтэнэ сылдьыбыт. Кэлин, төрүт культураҕа улахан сэҥээрии олохсуйан эрэр кэмигэр, сүрэҕэр-быарыгар сөҥө сылдьар талаана уһуктубута. Ньукулай 1994 с. фестивалларга лауреат буолар. «Түһүлгэ бастыҥ этээччитэ» диэн үрдүк сыанабылы ылар. 1996 с. аны олоҥхоһут быһыытынан киэн эйгэҕэ билиннэ. Ньукулай кыра сааһыттан таайдара, 40-50-с сс. биллибит олоҥхоһуттар, Николай уонна Василий Потаповтар, олоҥхолуулларын истэн, олоҥхо баай тылын-өһүн, ис хоһоонун иҥэриммитэ уонна олоҥхонон эдэр эрдэхтэн олус үлүһүйэр сэттээх диэн санааттан, түөрт уонун эрэ саҕана олоҥхоҕо кыралаан, иһигэр холонон көрөр буолбут. Олоҥхо истэр туһунан Ньукулай маннык ахтар: «Кыра эрдэхпинэ, ийэм быраттара, Ньукулай, Баһылай Батаахаптар олоҥхолуулларын истэр этим. Ордук Баһылай үчүгэйдик, кутан-симэн, ыллаан-туойан олоҥхолуура. Уһун түүнү быһа иккиэн биир олоҥхону быһаҕастаһан олоҥхолууллар этэ, кыра оҕо диэтэххэ, хата, дьэ истэрим, оннук умсугутуулаахтык олоҥхолууллара, киһи иһиттэр истэн олорор гына», – диир.

Ньукулай аан бастакы «Күн Эрили» олоҥхотун улууһун иһигэр Т.В.Иванова, С.Н.Федоров, Е.А.Леонтьева магнитофоҥҥа, видеокамераҕа уһуланнар, сурукка таһаардылар. Улахан ситиһиинэн бу олоҥхо 1999 с. Кировскай нэһилиэгин олохтоохторун күүстэринэн (баһылык П.Н.Павлов) улуустааҕы редакцияҕа кинигэ буолан тахсыыта буолар. Маны таһынан, Ньукулай «Күн Эрили» олоҥхотун быйыл Бэрдьигэстээхтээҕи народнай театр уонна драм. куруһуок оҕолоро (режиссер К.Мартынов) сценаҕа ситиһиилээхтик туруоран, дьон-сэргэ сэҥээриитин ылла.

Ньукулай олоҥхолуур кэмэ олоҥхолооһун

уостубут кэмигэр сөп түбэстэ. Ол иһин, тыыннаах үгэһи илдьэ сылдьар билигин баар аҕыйах ахсааннаах олоҥхоһуттарбыт, олоҥхону толороччулар наукаҕа эмиэ улахан суолтаны ылаллар.

Ньукулай аан бастаан, бу олоҥхотун Аһымаҕа, 1997 с. олунньу 13 күнүгэр олохтоох библиотекарь Т.В.Иванова тэрийиитинэн ыытыллыбыт төрөөбүт тыл, сурук-бичик күнүгэр аналлаах киэһэҕэ, үөлээннээхтэрин ортотугар толорбутун, видеозапистан сурукка таһаарбытым. Бу кэнниттэн, лоп курдук биир сыл ааспытын кэннэ, 1998 с. олунньутугар, «Күн Эрили» олоҥхону иккистээн улуустааҕы «Үлэ күүһэ» хаһыат корреспондена С.Н.Федоров устан, сурукка таһаарбыта. Оттон 1998 с. тохсунньуга, Н.М.Тарасов тылыттан эмиэ бу олоҥхотун, олоҥхоһут айар лабораториятын кэтээн көрөр сыалтан, үһүс төгүлүн уһулан, сурукка таһаарбытым.

Г.М.Васильев «Живой родник» диэн үлэтигэр «төһө олоҥхоһут баар даҕаны, төһө толоруу баар даҕаны – соччо олоҥхо баар» диэн этиитэ олохтоох. Онон, биир олоҥхоһут биир олоҥхону араас кэмҥэ толоруутун, эбэтэр Н.М.Тарасов «Күн Эрили» олоҥхотун үс суруллубут вариантарын тус-туһунан айылгылаах текстэр курдук көрүөххэ сөп. Ол курдук, олоҥхо бастакы тексэ 2164 хоһоонунан строкалаах буоллаҕына, иккис вариана – 2394, оттон үһүс вариана – 3648 хоһоонунан строкалаах.

Ньукулай олоҥхолоро тэттиктэр, сюжеттарын сайдыыта судургу, үгэс буолбут саха олоҥхолорун сюжеттарыгар сөп түбэһэллэр.

Аны тыл-өс өттүнэн ылан көрдөххө, олоҥхо тыла-өһө олус баай, ордук, сири-дойдуну ойуулааһыныгар – уустаан-ураннаан, ойуулуур-дьүһүннүүр тыл бары кыраскатын, кэрэтин-талбатын туттан, хомоҕойдук хоһуйар.

Онон, түмүккэ Н.М.Тарасов «Күн Эрили» олоҥхотун варианнарын сюжеттарын сайдыытын уонна тыл-өс өттүнэн тэҥнээн көрдөххө, ис хоһооно, тыла-өһө баайынан, чуолкайдаммытынан, тупсаҕайынан олоҥхоһут кэлиҥҥи, үһүс олоҥхолооһуна ордук табыллыбытын бэлиэтиибин уонна олоҥхоһут олоҥхолоотоҕун аайы сайдан иһэр диэн түмүккэ кэлэбин. Онон, олоҥхоһут Н.М. Тарасовы өйүөх, сөптөөх аудиторияҕа үгүстүк истиини тэрийиэх, элбэхтик олоҥхолору суруйуох, үөрэтиэх, кэлэр көлүөнэбитигэр «XXI үйэҕэ дьиҥ олоҥхо баара» диир гына үлэлэһиэх тустаахпыт.

Елена Анатольевна ЛЕОНТЬЕВА,
ГЧИ олоҥхо салаатын үлэһитэ.

УДЬУОР ОЛОҤХОҺУТ

2005 с. сэтинньи 25 күнүгэр Франция киин куоратыгар, Парижка, аан дойдутааҕы ЮНЕСКО тэрилтэтэ киһи-аймах тылынан уус-уран уонна культура матырыйаалынайа суох уһулуччулаах көрүҥнэрин быһаарар көрүүтүгэр (Шедевры Устного и Нематериального Культурного Наследия Человечества) саха норуотун историятын, олоҕун-дьаһаҕын, культуратын кэрэһитэ, киэн туттар тылынан уус-уран айымньыта – Олоҥхо аан дойду билиниитин ылбыта. СР Президенин ууруаҕынан, бу күн – Олоҥхо дьоро күнүнэн биллэриллибитэ. Ити кэмтэн ыла Олоҥхо аан дойду өйөбүлүн ылан, бу чулуу айымньыбытын үйэтитиигэ уон сыллаах государственнай программа ылыллан, республикабытыгар чулуу айымньыбытын сөргүтэр, чинчийэр, үйэтитэр дириҥ сыаллаах араас хабааннаах үлэ, бэрт биллэр хамсааһын бара турар.

Үлэ биир сүрүн хайысхатынан былыргы быраман сыллар мындааларыгар Сахабыт сирин араас улуустарыгар уутуйан үөскээбит, түөлбэлээн олорбут, айан-тутан ааспыт сүдү талааннаах олоҥхоһуттарбыт аттарын, кинилэр олохторун суолун ырытыы, айымньыларын үйэтитии, тарҕатыы, кэлэр кэнчээри ыччакка тиэрдии буолар.

Горнай улууһуттан төрүттээх биир дойдулааҕым, олоҥхолорун устан, суруйан, бэчээккэ бэлэмнээн, былыргыны сэһэргэһэн, бииргэ алтыһан үлэлээбит аҕа саастаах үтүө сүбэһитим, кэрэ киһи, норуот ырыаһыта, Ийэ олоҥхоһут Н.М.Тарасов (1928-2002) быйыл төрөөбүтэ 80 сааһын улууһугар бэлиэтээри олорон, кини олоҕун бэлиэ кэрдиис кэмнэриттэн сэгэтэр тоҕоостоох.

Солоҕоонтон сыдьааннаах

Николай Михайлович Тарасов – Горнай улууһун удьуор олоҥхоһуттарын сыдьааннара, бу улууска олоҥхо тыыннаах эйгэтэ эймэһийэ сатыылаабыт – Сиинэ үрэх тардыыларынан тайаан сытар Солоҕоон уонна Маалтааны сирин-уотун Тоҥуулаах диэн икки ытык түөлбэлэр

биһиктээбит, иипит, ол кэрэ, үтүө ситими биһиги кэммитигэр илдьэ кэлбит бүтэһик олоҥхоһуппут буолар.

Горнай улууһа – киин улуус буолан, былыр былыргыттан атын улустары кытта быстыспат сибээстээх, араас сонуну-саҥаны кэмиттэн-кэмигэр истэ-билэ олорор сэргэх дьонноох-сэргэлээх эбит. Маныаха сүрүн оруолу дьаам суола ылара. Дьаам суола Өлүөнэ өрүскэ түһэр Сиинэ үрэх сүнньүн бата Хаҥалас, Маалтааны, Үөһээ Бүлүү, Өлүөхүмэ, Бүлүү улустарын хабан, киин сир сайдыытын дуораана улуус олоҕор-дьаһаҕар, өйүгэр-санаатыгар, дьоҕуру-талааны сайыннарыыга үтүө сабыдыаллааҕа...

Солоҕоон аҕа уустан Тарасовтара былыр-былыргыттан талааннаах, ырыаны-тойугу кыайа тутар, уус тыллаах, олоҥхоһут дьон эбит. Ол курдук 2-с Солоҕоон нэһилиэгин төрүттээбит Солоҕоон уола Тараас Андреев (Тараах) биэс уолу төрөппүтүттэн бастакы уол – Тэкээнэй Мэхээлэ улахан уола Киргиэлэй, иккис уол Куллаарар Дьөгүөр олоҥхоһуттар этилэр. Киргиэлэй кэргэнэ сэттэтэ оҕоломмутуттан соҕотох кыыһа, быйыл 83-с хаарыгар үктэнэн олорор уһун кэмҥэ салайар үлэҕэ, холкуос, Бэрдьигэстээх Сэбиэтин исполкомун бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбит Горнай улууһун Бочуоттаах олохтооҕо, талааннаах импровизатор-хомусчут Мария Григорьевна Тарасова билигин Дьокуускайга олорор. Оттон үһүс уол Куртах Дьаакып Уйбаан диэн уолуттан саха народнай поэта Савва Иванович Тарасов, төрдүс уол Чөмчөх Уйбаан Өлөксөөндүр (Саадьаҥка), Ньукулай (Хаабыр) диэн уолаттара элбэх ыччаттарданан, Өлөксөөндүр сиэнэ поэт, билигин Солоҕоон нэһилиэгэр саха тылын учууталынан үлэлиир Александр Адамович Тарасов бааллар. Бэһис уол Лаппараан кэргэнэ, оҕото суох эбит.

1941 с. П.А.Ойуунускай салайар ТЛИИ сорудаҕынан, поэт Пантелеймон Тулаанынап оройуон киинигэр Бэрдьигэстээххэ тиийэн, Солоҕоон олоҥхоһуттарыттан – үөһэ этиллибит 15-тээҕиттэн олоҥхолуур – Григорий Михайлович Тарасовтан-Тэкээнэй уолуттан «Мүгүлү Бөҕө», «Дарда Буурай Тойон, Даара Дархан Хотун», Иван Яковлевич Тарасов-Кырдьаҕас Бассабыыктан «Ала Туйгун бухатыыр», эмиэ 15 сааһыттан олоҥхолуур идэлэммит, олоҥхоһут абаҕалаах, таайдаах Николай Михайлович Захаровтан-Холуодьустан «Кэнэли Хаалдьыт бухатыыр» олоҥхолорун суруйан турар. Бу үс олоҥхоһут үһүөн Алдан, Бодойбо, Төмтөөн бириискэлэригэр, Дьокуускайга таһаҕас тиэйиитигэр үлэлээбиттэр, үгүс дьону-сэргэни кытта алтыспыттар.

Оттон Солоҕоон иккис уола Өлөксөй күүстээх-уохтаах, үлэһит бэрдэ, өйдөөх үтүөтэ, элбэх ыччаттаах, сэниэ киһи эбит. Кини Алексеевтар аҕа уустан төрүттээбит киһинэн ааҕыллар. 1956 с. Поэт В.Г.Сивцев бу Алексеевтар сыдьааннара, олоҥхоһут, дэгиттэр уус, отоһут, улуу муҥхаһыт Семен Григорьевич Алексеев - Уустарабыстан «Дьэбириэлдьин Бэргэн» диэн олоҥхотун сурукка түһэрбитэ. Маны таһынан «Күөх көҕөччөр аттаах Бэрт оҕо Дьэбириэлдьин Бэргэн, Сиэрсин бухатыыр», «Чөҥөчөк оҕонньор, Төҥүргэс эмээхсин» диэн олоҥхолоро Гуманитарнай чинчийэр институт, Республикатааҕы норуот айымнныытын фондаларыгар уурулла сыталлар. Онон аҥаардас Солоҕоон сиригэр-уотугар 10-тан тахса уус тыллаах олоҥхоһут баар буола сылдьыбыта биллэр.

Иккис ытык түөлбэ – Тоҥуулаах

Алексеевтар аҕа уустан төрүттээх Мэхээлэни Иван Яковлевич Тарасов-Нэлэкэ Уйбаан иитэ ылбыт уонна бэйэтин араспаанньатын биэрбит. Мэхээлэ Тарасов улаатан, Маалтааны нэһилиэгин Тоҥуулаах диэн сиригэр баран, Потаповтар диэн эмиэ халыҥ аймах, ырыаһыт, тойуксут, олоҥхоһут дьон кыыһын Кэтириинэни кэргэн ылан, Муоһааны алааска олохсуйбут.

Кинилэр дьиэ кэргэннэригэр 1928 с. Николай Михайлович үһүс оҕонон күн сирин көрбүтэ. Ийэтэ Кэтириис кэрэ куоластаах, күннээҕи устар күн түбүгүттэн иллэҥсийэ түстэр эрэ, сахалыы хоһуйан ыллыыр идэлээҕэ. Ньукулайтан аҕыс сыл аҕа бииргэ төрөөбүт эдьиийэ Маарыйа сахалыы ыллыыр уонна оһуокай тылын таһааараччынан биллибитэ. Эһэтэ Ыстапаан (Бырыкы), бииргэ төрөөбүттэрэ Мэхээлэ (Ыдаҕар), Ньукулай (Бүрүүкэ) Потаповтар бары да саха олоҥхотун, ырыатын-тойугун өрө туппут дьон этилэр. Таайдара Ньукулай (Мачыыт), Баһылай (Мэскэй), эдьиийэ Маарыйа бастыҥ олоҥхоһуттарынан аатыраллара. Онон Ньукулай кыра оҕо сааһыттан норуот ырыатыгар-тойугар биһиктэнэн улааппыта, уус-уран тыл күүһүгэр уһуйуллубута. Кинилэртэн В.М.Потапов «Эр Соҕотох», «Күөнэ көҕөччөр аттаах Күн Дьөһүөлдьүт бухатыыр», «Бүгүстээн Бөҕө», «Эрийии көмүс быччыҥнаах Көмүс Кыыртай бухатыыр» олоҥхолордооҕун

туһунан ахтыылар кэрэһэлиилләр. 1956 с. ТЛИИ-тэн В.Г.Сивцев Василий Михайловичтан «Отой Босхоҥ» диэн олоҥхоттон быһа тардыыны уһулбута архыыпка баар.

Н.М.Тарасов ахтарынан, 1938 с. сааһыгар күн уһаабытын кэннэ, уонча сүөһүнү үүрэн, сыарҕалаах атынан ньүөл кырыстаах, от, бурдук өлгөмнүк үүнэр өрүс сиргэ Хаҥалас Кытыл Дьуратыгар күһүн тиийэн олохсуйаллар. Холкуоска киирэн үлэлээн-хамнаан, үөрэнэн истэхтэринэ бастаан, кыра уоллара тымныйан ыалдьан өлөр. Сэрии буолбут күһүнүгэр ийэлээх-аҕата утуу-субуу өлөн, үһүс кылааһынан тохтообута, уонуттан саҥа тахсыбыт уол төгүрүк тулаайах хаалбыта. 1942-1951 сс. Ньукулай Дабааҥҥа, Малдьаҕарга, Кыыл Бастаахха, Намҥа леспромхозка үлэлиир. 1953 с. олоҕун аргыһын Нам кыыһа Мария Даниловна Бугаевалыын көрсөн, ыал буолаллар. Намҥа олорон норуот талааннаахтарын ыллыыр-туойар, оһуокайдыыр, олоҥхолуур дьону кэрэхсээн истэрин, Көбөкөҥҥө олоҥхоһут П.П.Ядрихинскай-Бэдьээлэ «Дьырыбына Дьырылыатта Кыыс бухатыыр» диэн олоҥхотун араадьыйаҕа истэн, олус сэргээбитин, Хатырыкка олорор В.Попов-Бочооҕу кытта билсибитин туһунан иһирэхтик ахтара.

1968 с. Тарасовтар дьиэ кэргэттэрэ Аһыма бөһүөлэгэр күһүн кэлэн олохсуйаллар. Николай Михайлович олус көрсүө, сымнаҕас майгылаах, аргыый наллаан саҥарар эгэлгэ сэһэннээх, сэргэх кырдьаҕас этэ. Булт көрүҥүттэн балыктыырын, ордук муҥханан дьарыктанарын сөбүлүүрэ. Аһымаҕа биир да муҥха Ньукулайа суох буолбат этэ, аал уоту аһатан, алҕаан, сиэри-туому ситэрэн-толорон, дьон санаатын көтөҕөрө, Байанай да биэрэрэ баар буолааччы диэн муҥхаҕа бииргэ сылдьар доҕотторо ахталлар. Ньукулай олохтоох библиотекаҕа элбэхтик сылдьара, уус-уран литератураны, олоҥхолору тартаран туран ааҕара, сурунар, бэлиэтэнэр эбит этэ. Библиотекарь Т.В.Ивановалыын аһаҕастык санаатын атастаһара, арай биир күн кэлэн «Мин олоҥхолоохпун» диэҕиттэн Ньукулай олоҕун кэпсээнэ саҥа кэрдиис кэмнэнэр...

Талаан арыллыыта

Өссө 90-с сылларга Николай Михайлович улууска элбэх куоҥкурустарга, фестивалларга кыттан, лауреат, бастыҥ оһуокай тылын таһаарааччы ааттарын ылар.

1996 с. «Күн Эрили» диэн бастакы олоҥхотун толорор. 1999 с. Гуманитарнай чинчийэр институкка айар киэһэтэ буолар. «Күн Эрили» олоҥхото «Солли-Тутти» студияҕа уһуллар. Эмиэ ити сыл «Нохтоолоох сүрэхтэн ноо буолуохтун» диэн үбүлүөйдээх киэһэтигэр «Күн Эрили» олоҥхото Кировскай нэһилиэгин олохтоохторун күүһүнэн, кинигэ буолан күн сирин көрөр. С.А.Зверев-Кыыл Уола 100 сааһыгар аналлаах тэрээһиннэр чэрчилэринэн Бүлүү, Үөһээ Бүлүү улуустарынан олоҥхолоон кэлбитэ. Ити сырыытыттан кэлэн иһэн: «...Сылдьыам эрэ дии санаабатах, улуу олоҥхоһуттар олорон, ыллаан-туойан ааспыт сирдэригэр сыыттым эбээт, тукаам, ытык сирдэргэ...», – диэн эмиэ да долгуйа, эмиэ да дуоһуйа эппитин санаан кэлэбин...

2000 с. Николай Михайлович олоҕор үгүс умнуллубат, долгутуулаах түгэннэри бэлэхтээбитэ. Ол курдук Дьокуускайга «Олоҥхо – аан дойду норуоттарын эпическэй айымньыларын ситимигэр» диэн олоҥхо үөскээбитэ 1250 сылыгар аналлаах аан дойдутааҕы симпозиумҥа «Дуулаҕа Баатыр» диэн олоҥхотун, икки чаас устата толорон, улахан сэҥээриини ылбыта. Симпозиум иккис күнүгэр араас омук олоҥхону үөрэтэр-чинчийэр үөрэхтээхтэрэ, учуонайдара санааларын үллэстиилэригэр, Элиста куораттан сылдьар эпосовед, филологическай наука кандидата Б.Б.Оконов: «Сахалар – эһиги Гомергытын истэн, улаханнык долгуйаммын түүнү быһа утуйбатым», – диэн аһаҕастык эппитэ.

Ити сыл күһүнүгэр «Российскай Федерация Сибиир регионугар культураны уонна фольклору үйэтитии» диэн ЮНЕСКО семинарыгар ыҥырыллан кыттар.

– «Ийэ олоҥхоһут» аат иҥэриллэр.

– Бэрдьигэстээхтээҕи народнай театр (режиссер Е.И.Мартынова) «Күн Эрили» олоҥхону Саха театрын сценатыгар уонна Туймаада ыһыаҕар туруорбута.

– Ф.н.д. профессор В.В.Илларионовы, Япония Тиба университетын докторана Ямасита Мунэхисаны кытта үһүө буолан, Аһымаҕа тахсаммыт Н.М.Тарасов «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхотун видеокамераҕа, диктофоҥҥа уһулбуппут. Бу үс чаастан ордук толоруюну сурукка түһэрэн, бэчээккэ бэлэмнээн, Японияҕа ыытан, Николай Михайлович олоҥхото япон

тылыгар тылбаастаммыта, атын омук эпическэй айымньыларын кытта тэҥнии тутуллубута.

2001 с. Дьокуускайга эпоһы эдэр толорооччулар аан дойдутааҕы фестивалларыгар кыттан, маастар-кылаас биэрэр. СР Президенин М.Е.Николаев Грамотатынан, кыһыл көмүс чаһынан наҕараадаланар.

Н.М.Тарасов уопсайа биэс олоҥхолооҕо. 2006 с. Улуустааҕы «Үлэ күүһэ» хаһыат (редактор В.И.Алексеев) бу олоҥхолору, ырыаларын-тойуктарын түмэн, дьоһун хомуурунньук оҥорон таһаарбыта.

Николай Михайлович Тарасов олоҥхолорун тыла-өһө олус баайа, ордук сири-дойдуну, айылҕаны ойуулаан-дьүһүннээн, уустаан-ураннаан, тыл бары кэрэ кыраскатын туттан, хаһахтан хостуур кэриэтэ кутара. Киин улуус олоҥхоһуттарын толорор үгэстэрин илдьэ сылдьар Н.М.Тарасов айымньылара наука үлэһиттэрин, учуонайдар билиниилэрин ылар, интэриэһиргэтэр. Ф.н.д. профессор В.В.Илларионов айылҕаттан айдарыылаах норуот ырыаһыта олоҥхолоотоҕун аайы сайдан-тупсан иһэрин бэлиэтээбитэ. Оттон олоҥхо геройдарын ырыаларын толоруутун матыыптарын музыковед, иск. доктора А.С.Ларионова чинчийэр үлэҕэ угуйуо турдаҕа...

Олоҥхо тыыннаах Солоҕооҥҥо

Олоҥхону үйэтитиигэ Н.М.Тарасов биир дойдулаахтара – солоҕооттор таһаарыылаахтык үлэлии олороллоро. Солоҕооҥҥо тиийээт, бу сиргэ хайдах эрэ ураты тыын баарын бэлиэтээтим. Баай, дириҥ силистээх историялара, дьоно-сэргэтэ, кэрэҕэ тардыһыылара, билиигэ-көрүүгэ дьулуһуулара...

Нэһилиэк тэрилтэлэригэр сырыттахпыт аайы, бу сири-уоту олоҥхо алыптаах эйгэтин кытта билиһиннэрэр, сыһыарар сыаллаах оҕо саадын иһинэн (сэбиэдиссэй М.П.Александрова) «Олоҥхо педагогиката» методическай киин аһыллан айымньылаахтык үлэлиир. Солоҕоон оскуолата улууска биир таһаарыылаах үлэлээх оскуоланан биллэр, быйыл бу оскуола иһинэн физико-математическай кылаас аһыллан, улуус араас нэһилиэктэриттэн оҕолору хомуйан үөрэтэ олороллор. Оҕо саадын кэнниттэн оскуолаҕа үөрэнэ киирбиттэр салгыы, саха тылын уонна литературатын учуутала, «Кэскил» литературнай куруһуок салайааччыта, талааннаах поэт Александр Адамович Тарасов уһуйуутунан олоҥхо тылын-өһүн өйдүүргэ, иитэр-такайар үөрэҕин ылынарга, ааҕа, истэ, толоро үөрэнэллэр. Солоҕоон нэһилиэгин баай, дириҥ историятын кэрэһэлиир музей энтузиаст-учуутал А.П.Тимофеев салалтатынан матырыйааллары хомуйууга хорутуулаахтык үлэлиирэ сөхтөрдө. Олоҥхо балаҕана тутуллан бүтэн, тас көстүүтүгэр уларытыы, уотун тардыы үлэтэ хаалан турар. Онон Солоҕоон олохтоохторо 2010 с. нэһилиэктэрин төрүттэммитэ 100 сылын уонна биллиилээх олоҥхоһут, дэгиттэр уус, улуу муҥхаһыт С.Г.Алексеев-Уустарабыс төрөөбүтэ 110 сааһын бэлиэтиир дьоро түгэннэригэр, олоҥхону үйэтитиигэ утары уунардаах көрсүөхтэригэр бигэ эрэллээх төннүбүппүт.

Аһымаҕа – научнай практическай конференция

Б.дь. ахсыннһы 20 күнүгэр Кировскай нэһилиэгэр олоҥхоһут, норуот ырыаһыта Николай Михайлович Тарасов төрөөбүтэ 80 сылыгар аналлаах кини олорон ааспыт олоҕор, айымньыларыгар олоҕуран, улууска олоҥхо сайдан-салҕанан кэлбит историятын, бу сиргэ үөскээн-төрөөн, олорон, айан, этэн-тыынан ааспыт айымньыларын чинчийэр, ыччакка тиэрдэр, тарҕатар, үйэтитэр сыаллаах «Олоҥхо сайдар саҕахтара» диэн научнай-практическай конференция буолара былааннанар. Тэрийээччилэр: «Горнай улууһа» МО, «Кировскай нэһилиэгэ» МТ дьаһалталара, улуус культураҕа уонна үөрэххэ салаалара. Конференция үс хайысхалаах: дакылааттары истии, уруһуй күрэҕэ уонна олоҥхону толоруу. Манна даҕатан эттэххэ, улууска олоҥхону толоруура, оҕону олоҥхоҕо уһуйуу үлэтэ барара көстөр. Бэрдьигэстээхтээҕи музыкальнай оскуола үөрэнээччилэрэ Н.М.Тарасов «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхотун сценаҕа туруорбуттара (салайааччы Т.П.Ксенофонтова).

Н.М.Тарасов 8-с кылааска үөрэнэр, Бэрдьигэстээхтээҕи народнай театр режиссера

Е.И. Мартыноваҕа дьарыктанар сиэнэ кыысчаан, эһэтин удьуордаан олоҥхолуур баҕалааҕын билэммит, көрсөн, Груня эһэтэ «Күн Эрили» олоҥхотуттан быһа тардан иһитиннэрдэ. Утум салҕанар... Ол аата улууспутугар олоҥхо саҥа тыыннанан дуораһыйыа диэн кэлэр кэмҥэ эрэллээхпит.

Елена ЛЕОНТЬЕВА.

«Орто Дойду», сэтинньи 20 күнэ, 2008 с.

ÀРГУНОВ ПÀВЕЛ ÀНДРЕЕВИЧ СЫППÀҐ ХÀ

(1883-1942 сс.)

Аҕата Андрей Васильевич Аргунов (Бочороос Өндүрэй) Көкөмөт Баһылай иккис уол эбит. 1897 с. биэрэпискэ Бочороос Өндүрэй огдообо диэн суруллубут. Үс уоллаах, үс кыыстаах диэн «Горнайдар» кинигэҕэ 63 страницаҕа сурулла сылдьар.[5] Бу оҕолоруттан Сыппаҥха Байбал киһи буолбут курдук. Атыттар тустарынан туох да биллибэт.

Сыппаҥха Байбал элбэх оҕолоох, иитиэххэ икки оҕото Нам диэки бэриллибиттэр. Кини нэһилиэгэр аатырбыт тойуксут, олоҥхоһут этэ диилляр.

Николай Николаевич Оленов интернакка олорон, атах сыгынньах Мээнэҕэ Сыппаҥхаҕа тахсан, көмүлүөк оһох күлүгэр үктэнэн олорон, сөҕө истэрбит диэн ахтар. Ити өлөрүн саҕана. Кини 59 сааһыгар курдук, чуолкайа биллибэт.

Сыппаҥха сыбыгыраччы түргэнник ыллыыра, куолаһын уларытан олоҥхолуур эбит. Хаахах Байбаллыын биир гэ олоҥхолуурун билигин 79 саастаах, Герой ийэ, улуус Бочуоттаах олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ, кооперация туйгуна Анна Потаповна Попова истибит. Кини Хаахах Байбал добдугураччы саҥарар, улахан куоластаах олоҥхоһут этэ диэн өйдөбүллээх.

КОНОНОВ БÀЙБÀЛ ÀЛЕКСЕЕВИЧ ХÀÀ ї ÀХ

(1885-1969 сс.)

Кини ат миинэн иһэн ыллыыра, олоҥхолуура. Ыллаатаҕына куолаһа уһаат иһигэр саҥарар курдук, дуораанна нан иһиллэрэ. Уҥуоҕунан лаппа кыра киһи этэ. Хондураайыга сылгыһыттыыра, маҥан атын чөҥөчөххө салҕанан миинэрэ. Сылгы үүрэр саҥата көстөөх сиртэн иһиллэрэ. Холкуос саҕана кассир этэ. Майгыта наһаа үчүгэйэ, сымнаҕаһа. Архыып докумуона көрдөрөрүнэн төрөөбүт сыла 1885 с. 1934 с. 49 сааһыгар иккис кэргэннэммит. Кэргэнэ 26 саастаах Татаринов-Эрдиилээх Уйбаан (баай сиэнэ) кыыһа Аана. Уҥуоҕунан эмиэ быыкаа этэ. Уоллаах кыыс оҕолоохтор эбит. Кыыстара Таастааххa олордохторуна, муҥурунан өлбүтэ. Уоллара Миитэрэсиин тыраахтарыыстыы сылдьан, эмискэ сүрэҕинэн өлбүт.

1955 с. холкуостар холбоһор ыһыахтара буолбут, күнүс самыырдаабыт. Ол иһин кулуупка маассабай оонньуу, олоҥхо тэрийбиттэр. Дьэ онно Хаахах Байбал түүнү быһа олоҥхолообут. Дорҕоонноох куоластаах, киһи истиэн эрэ курдук ис хоһоонноох ырыаһыт этэ диэн, 73 саастаах Кировскай нэһилиэгин олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ Анна Ивановна Дьячковская ахтар.

ОЛЕНОВ ИННОКЕНТИЙ НИКОЛÀЕВИЧ СЭРБЭЛИК

(1928-1956 сс.)

И.Н.Оленов – сэһэнньит, остуоруйаһыт, олоҥхоһут, чабырҕахсыт. Бу кыра соҕус уҥуохтаах, элбэх саҥалаах киһи этэ. Кини баара эрэ 28 сааһыгар Табалааххa күһүн хаас ытан баран, ыла киирээри былыыкка турбутунан өлбүт.

Өлүөн иннинэ Даака эмээхсин Сэрбэлик кэлэн иһэр ырыатын истибит. Киирэн чаанньыгын оһоххо ууран баран кэтэспиттэр да, киһилэрэ кэлбэтэх. Ол түбэлтэ кэнниттэн икки хонон баран, Сэрбэлик ууга былдьаммыт. Чахчы да айылҕаттан бэриллибит улахан ырыаһыт киһи буолан, кэритиитэ ыллаан аастаҕа дэһэн, дьон кэпсэтэллэрэ эбит.

– 1943-1944 сс. Сэрбэлик булчутунан, сылгыһытынан, табаһытынан үлэлээбит. Алдаҥҥа хара тииҥ үөскүүрэ, онно Егор Егорович Капитоновтыын бултуу бараллара. Саас биирдэ кэлэллэрэ. Киэҥ сирдэринэн дьиэтиттэн-уотуттан тэлэһийэ сылдьан, араас улуустар аатырбыт олоҥхоһуттарын истибит буолуохтаах. Итини барытын айылҕаттан

айдарыылаах Сэрбэкэ бэйэтигэр инҕэринэн, баҕаран, дьулуһан туран, идэ оҥостон дьарыктанар буолбут. Онно сылдьан, истэн уонна өйүттэн айан, 77 остуоруйаны, үһүйээни, араас кэпсээни наһаа үчүгэйдик кэпсиирэ. Истибитин өйүгэр тутара. Биир олоҥхолооҕо, аатын өйдөөбөппүн. Саҥардыы олоҥхолоон испитэ, баара буоллар төһөлөөҕү айыа, ыллыа хааллаҕа, – диэн ахтар бииргэ төрөөбүт бырата Николай Николаевич Оленов.

Куораттан кировскайдар Чэкээҕэ хонон, аттарын сынньатан аһаллара.

Биирдэ Сэрбэлик хоно сытан остуоруйалаан, үһүйээн бөҕөтүн сэһэргээн, чабырҕахтаан ааспыт. Олоҥхотун киэһэ саҕалаан баран, сарсыарда 4-5 чааска бүтэрбит дииллэр.

Мээнэҕэ Анна Егоровна Капитонова, Дора Николаевна Оленова уо. д. а. оҕолор Сэрбэлик аймах убайынаан Дмитрий Павлович Аргуновтуун олоҥхолообуттарын тыыл, үлэ бэтэрээнэ 76 саастаах Анна Егоровна ахтар.

Сэрбэлик Маҕарастан Дарья Афанасьевна Контоеваны кэргэн ылбыт, бэйэтэ кыыстааҕа үһү. Кэлэн кыыстаммытын Аана Контоева диэн ааттаабыт. Кэргэнэ өлбүтүгэр дойдулаабыт. Сэрбэликтэн кыыһа эдэр сылдьан, ыалдьан өлбүт. «Ыллыырын ыллаабат этэ, ол эрээри көхтөөх, барыга бары актыыбынай кыыс этэ», – диэн Маҕарастан аймахтара кэпсииллэр.

«Уус-уран тыллаах сэһэнньит, кэпсээнньит киэһэ аайы оҕолорго биһиэхэ араһы кэпсиирэ, чабырҕаҕы, таабырыны, остуоруйаны билэрэ. Олоҥхону улахан дьон олус сэҥээрэллэрэ, сөбүлүүллэрэ. Биһиги оҕолор Сэрбэлик кэпсиирин кэрэхсээн истэрбит», – диэн Анна Потаповна Попова ахтар.

Кировскай кулуубугар 1956 с. «Ньургун Боотур» олоҥхону туруора сылдьыбыттар. Николай Мухоплев – Ньургун Боотур, Петр Макаров – Сорук Боллур, Иван Максимов – Абааһы Уолун оруолларын толорбуттар.

90-с сыллартан Николай Михайлович Тарасов олоҥхолоон сэргэхситэр. Олоҥхону сэргиир, чинчийэр, толорор оҕо-ыччат элбииригэр баҕарабын. Олоҥхо курдук чулуу айымньыбыт өрүү үрдүктүк тутулларыгар, ыччат дьон бэйэлэрин төрүт түөлбэлэрин олоҥхоһуттарын билэллэригэр уонна кинилэринэн киэн туттулларыгар, олоҥхоҕо сыһыаннаах араас тэрээһиннэргэ кыттан иһэллэригэр баҕарабын.

Анна Дмитрьевна КРИВОШАПКИНА,
Кировскай нэһилиэгин библиотекатын иһинэн үлэлиир «Ирдэбил» кыраайы үөрэтэр кулууп чилиэнэ.
Ийэ олоҥхоһут Н.М.Тарасов 80 сааһыгар анаммыт научнай-практическай конференцияҕа кыттыбыт дакылаатыттан.
2010 с. тохсунньу 29 күнэ.

ЯМÀСИТÀ МУНЭХИСÀ

Ямасита Мунэхиса – Япония Тиба куоратын университетын гуманитарнай факультетын японскай культураны үөрэтэр кафедра докторана, уонтан тахса сыл араас омук эпостарын үөрэппит, чинчийэ, үлэлэһэ сылдьар тыл үөрэхтээҕэ, тылбаасчыт.

Саха олоҥхото Россиятааҕы наука академиятын Полярнай экспедициятын салайааччыта, академик А.Ф.Миндендорф 1844с. биллибэт олоҥхоһуттан «Эриэдэл Бэргэн» олоҥхону суруйан ылан, кылгатан нууччалыы тылбаастыаҕыттан ыла (А.Ф.Миндендорф «Путешествие на север и восток Сибири» (1878), күн бүгүҥҥэ диэри нуучча да, атын омук да тылларыгар хото тылбаастанна. Английскай тыллаах, Югославия, Франция, Япония норуоттара саха олоҥхотун кытта билсэн тураллар. 1987 с. Япония «Эн-Эйч-Кэй» телекомпания тылбаасчыта Огава Масакуни П.А.Ойуунускай «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхотун В.Державин нууччалыы тылбааһыттан, япон тылыгар саҕалаабыта биллэр. Ити кэнниттэн үйэ чиэппэрин кэриҥэ буолан баран, икки үйэ алтыһыытыгар саха олоҥхото иккиһин японнуу саҥарбыта...

1999 с. атырдьах ыйыгар СГУ саха филологиятын уонна культуратын факультетын декана, филологическай наука доктора В.В.Илларионов, Японияттан сылдьар Тиба университетын докторана Ямасита Мунэхисаны илдьэ үһүө буолан дойдубар Горнайга, Аһыма бөһүөлэгэр таҕыстыбыт. Оччолорго Ямасита Мунэхиса саха кыыһа кэргэннээх буолан, Дьокуускайга дьонугар кэлэ сылдьар кэмнэрэ этэ. Биһиги сыалбыт – саха норуотун тылынан уус-уран айымньытын сүгэ сылдьар норуот талааннааҕа, удьуор олоҥхоһуттар сыдьааннара Николай Михайлович Тарасовы, кини талаанын, олоҥхолорун кытта билиһиннэрии этэ.

Дьокуускайтан 200-тэн тахса километрдаах сири, киин улуус айылҕатын кэрэхсии айаннаан, аара улуус киинигэр Бэрдьигэстээххэ тохтоон, «Алаһа» этнокомплекс дириэктэрэ Г.И.Александровка ыалдьыттаан, салгыы Чэкээ сайылыгар таарыйан эбэбитигэр кымыс, үүт аһылык аһаан Аһымаҕа тиийдибит. Кыратык сынньана түһээт, кырдьаҕаспыт Николай Михайловиһы кытта көрсөн, кэпсэппитинэн бардыбыт. Ньукулайбыт сахалыы ыраастык саҥарар омук киһитин сэҥээрэн, үөрүү бөҕө. Ямасита интэриэһиргиир ыйытыыларыгар хоруйдаан, аны, «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхону үс чаас курдук уһуллубут, оҕонньорбут барахсан сүрдээҕин табыллан толордо...

Дьокуускайга тиийэн, ити устубут «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхону толору сурукка түһэрэн, көрөн, бэлэмнээн баран Ямасита Мунэхиса көрдөһүүтүнэн Японияҕа үлэлиир университетыгар ыыттым. Япон тылыгар тылбаастааһыныгар Ямасита Мунэхиса олус эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһан, хас биирдии киниэхэ өйдөммөт сахалыы тылы, ис хоһоонун, суолтатын барытын ымпыгар-

чымпыгар тиийэ ыйыталаһан, сибээстэһэ үлэлээтибит. Ол түмүгэр, 2001 с. кулун тутар ыйга Тиба университет гуманитарнай факультетын японскай культураны үөрэтэр кафедра грибинэн, 291 сирэйдээх «Исследования по эпохам» диэн үлэ бэчээттэнэн тахсыбыта (редактор Х.Миура). Бу үлэҕэ япон учуонайа казах, бурят, айну, япон, нуучча, тоҥус уонна саха омук эпостарын тэҥнии тутан чинчийэр. Кинигэ «Возрождение героя эпохи» диэн ааттаах 2-с разделыгар Ямасита Мунэхиса саха олоҥхоһута Н.М.Тарасов «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхотун 1-кы чааһын сахалыы-японнуу тылбаастаабыт тексэ, итиэннэ саха олоҥхотун уонна олоҥхоһуттарын туһунан ыстатыйатын кытта комментарийдара киирбиттэрэ (147-191с.), саха олоҥхото атын омук эпостарын кытта тэҥнии тутуллан чинчийиллибитэ, араас норуот үөрэхтээхтэрин интэриэһин таппыта, өлбөт-сүппэт үйэлэммитэ.

КЭМ КЭРДИИ СҮҮРЭЭНЭ СИМЭЛИППЭТИГЭР

Былыргы дьыллар быралыйар мындааларыттан быстыбакка, сап саҕаттан салҕанан, ураанхай тыллаах чулуу айымньыта – олоҥхобут барахсан тыыннаах үгэһин, эймэһийэр ситимин биһиги кэммитигэр, XXI үйэҕэ илдьэ кэлбит уран тыл, мындыр өй уустарыттан биирдэстэрэ, биһиги биир дойдулаахпыт, удьуор олоҥхоһут Н.М.Тарасов этэ. Кини «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхотун бастакы аҥара Япония Тиба куоратын университетын гуманитарнай факультетын японскай культураны үөрэтэр кафедра докторана, тыл үөрэхтээҕэ, тылбаасчыт Ямасита Мунэхисаны кытта бииргэ үлэлэһии түмүгэр, япон тылыгар тылбаастаммыта.

Кинигэ Тиба университет гуманитарнай факультетын японскай культураны үөрэтэр кафедра грибинэн 2001 с. кулун тутар ыйга тахсыбыта. «Исследования по эпохам» диэн ааттаах (редактор Х.Миура). Барыта 291 сирэйдээх. «Культурная реконструкция эпох» уонна «Возрождение героя эпохи» диэн ааттардаах икки бастан турар.

Н.М.Тарасов «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө» олоҥхотун бастакы аҥарын сахалыы-японнуу тылбааһа 2-с баска баар (147-186с.). Тылбаас строканан бэриллэр. Сурукка түспүтүнэн олоҥхо толорута барыта үс тыһыынча строкалаах эбит буоллаҕына, манна 1341 строка тылбаастанан киирбит. Маны таһынан бу үлэҕэ Ямасита Мунэхиса саха олоҥхотун тоҥус, нуучча, казах, бурят, айну, япон омук эпостарын кытта тэҥнии тутан чинчийэр ыстатыйатын сэргэ олоҥхо тексигэр комментарийдара киирбиттэрэ. (147-191с.).

Мин Ямасита Мунэхиса олоҥхо тылбаастаах бу чинчийэр үлэтин, 2002 с. олунньу ыйга туппутум... Хомойуох иһин, Николай Михайловичпыт Орто дойдуттан күрэммитэ лоп курдук биир ый буолбут кэмэ этэ. Кини «Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕөтүн» тылбааһын кинигэтин, Олоҥхо киһи-аймах чулуу айымньыларын испииһэгэр киирэн, аан дойду өйөбүлүн ылар өрөгөйдөөх кэмигэр баара буоллар төһө эрэ үөрүөх этэ!

Олоҥхо – ураанхай саха түҥ былыргыттан илдьэ кэлбит чулуу айымньыта буоларын, кэм-кэрдии сүүрээнигэр симэлийбэккэ үөрэтиллиэхтээҕин, үйэтитиллиэхтээҕин, онуоха аан дойду өйөбүлүн ылыахтааҕын дьиҥ-чахчы итэҕэппит, онуоха биллэр-көстөр кылааты киллэрсибит чулуу дьоннорбутуттан биирдэстэрэ Николай Михайлович Тарасов буолара саарбаҕа суох.

Елена Анатольевна ЛЕОНТЬЕВА,
«Арчы дьиэтин» методиһа.

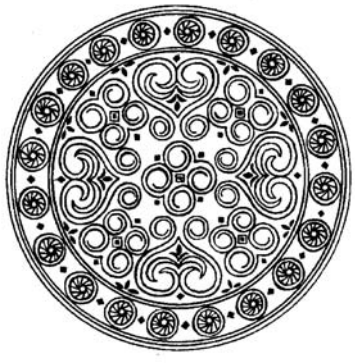

サハ（ヤクート）民族の英雄叙事詩[33]

『足で戯れる騒がしい栗毛馬を持つつまずかないニュヘル・ベゲ』（前半部）

語り：ニコライ・タラーソフ
聴き起こし：エレーナ・レオンチエワ
翻訳：山下宗久

※[　]は聞き手の相づち、（　）は訳者の補充説明、＊は註釈参照を表す。

Былыргы дьыллар　いにしえの
Былдьаһыктаах мындааларыгар,　掠奪があった峰々で、
Урукку дьыллар　往時の
Охсуһуулаах уоркаларыгар,　戦があった頂で、
Эргэтээҕи дьыллар　大昔の
Этиһиилээх иэннэригэр,　罵りがあった高みで、
Борокуот диэн　汽船というものが
Мунньуста илигинэ,　まだ一箇所に集まっていなかった頃、
Аалласах диэн　船に乗った人々というものが
Аҥньылла илигинэ,　まだ岸に着いていなかった頃、
Онгочолоох диэн　舟に乗った人々というものが
Уста илигинэ,　まだ行き交っていなかった頃、
Хара тангастаах　黒い服を着た人々が
Ханыылаһа илигинэ,　まだ出会っていなかった頃、
Маҥан тангастаах　白い服を着た人々が
Бааралаһа илигинэ,　まだ組になっていなかった頃、
Оноолоох сонноох　後ろに切れ込みのある外套を着た人々が
Орооһо илигинэ,　まだ集まっていなかった頃、
Кытаайыскай тангас диэн　中国の服というものが
Кылбаччы суоҕуна,　全くなかった時、
Торҕо тангас диэн　南京木綿の服というものが
Долуой суоҕуна,　全然なかった時、
Бэйбириэт тангас диэн　ベルベットの服というものが
Мэличчи суоҕуна,　まるっきりなかった時、
Даба тангас диэн　青い服というものが
Таһыччы суох эрдэҕинэ,　まるでなかったという時に、
Иннинэн сирэйдээх,　前に顔があり、

Эргийэр иэччэхтээх,　回る大腿骨の転子があり、
Хайыһар хаалдьыктаах　回転する第一頸椎がある人々が
30 Утарыта көрсөн туран　お互いに出会って
Ол-бу буолсу диэн　いろんなことが起こるだろうと
Онолуһан кэпсэтэ иликтэринэ —　大声で話していなかった頃、
Сир Ийэ Хотун　母なる大地様は、
Сиэрэй тиинг　灰色のリスの
35 Тинҥилэҕин саҕаттан　かかとの大きさから
Тэлгэнэн-тэнийэн,　広がって、
Үүнэн-улаатан　大きくなり、
Сэттэ иилээх-саҕалаах　七つの輪縁のある
Сир Ийэ Хотун буолан　母なる大地様になって
40 Ситэн сириэдийбит эбит,　成熟して拡大したのであり、
[illegible] Аҕыс иилээх-саҕалаах [illegible]　八つの輪縁のある

母なる大地になって　Аан Ийэ дойду буолан　太初の
れて誕生したのであり、　Ананан үөскээбит эбит,　定めら
輪縁のある、　Тоҕус иилээх-саҕалаах,　九つの
かぬ状態で　45 Тулхадыйбат туруктаах　揺れ動
いる豊かな大地になって　Туруу бараан дойду буолан　立って
り強固になったのである。　Тупсан туругурбут эбит.　良くな
しい豊かな地上世界の*　Орто туруу бараан дойду барахсан　愛
がったおおよその様子を　Оҥоһуутун торумун　出来上
見ると、　50 Одуулаан көрдөххө,　じっと
どうなのかを　Акылаата хайдаҕын　基礎が
ると、　Анааран көрдөххө —　見つめ
山が縁を成し、　Буор хайа буодьуланан,　粘土の
が地平線を成し、　Сир хайа сиксиктэнэн,　土の山
が壁を成し、　55 Энгэр хайа эркиннэнэн,　端の山
側面を成し、　Таас хайа дьайыҥнанан,　岩山が
った山が支柱を成し、　Туруук хайа тулааһыннанан,　切り立
海が輝きを成し、　Сылаас байҕал сыдьаайданан,　温かい
が縁を成し、　Итии байҕал энгэрдэнэн,　熱い海
海が後方を成し、　60 Тоҥ байҕал улаҕаланан,　凍った
脇を成し、　Улуу өрүс ойоҕостонон,　大河が
て　Ойон тахсан　昇り出

Ойоҕолуу устар күннэнэн, 脇を行く太陽があり、
Отут хонуктаах 三十昼夜ある
Тэргэн ый бэлиэлэнэн, 満月が目印を成し、
Түөрт ааттаах, （地は）四つの名前を持ち、
Атааннаах-мөҥүөннээх, （供物をもらわなかった時に）不満をあらわし、
Айгыр силик киэргэллээх 青々と萌え始めた草木に美しく飾られた
Аан Ийэ дойду буолан 太初の母なる大地になって
Ананан үөскээбит эбит. 定められて誕生したのである。
[Hoo!] ［へーえ！］
Киҥкиниир киэҥ халлаан барахсан 遠く響きわたる高い愛しい空、
Үс хаттыгастаах 三層の
Өндөл маҥан халлаан, 高く白い空、
Сэттэ хаттыгастаах 七層の
Сиэрэй маҥан халлаан, 灰白色の空、
Аҕыс хаттыгастаах 八層の
Араҕас сабыдал маҥан халлаан, 黄白色の二重の空、
Тоҕус хаттыгастаах 九層の
Добун маҥан халлаан барахсан 竜巻を起こす白い愛しい空では、
Элбэх сулус энэрдэнэн, 多くの星が縁を成し、
Чолбон сулус доҕордонон, 金星が友となり、
Үргэл сулус үргүөрдэнэн, 昴が（空の）穴を成し、
Хара былыт ханыылаһан, 黒い雲が集まり、
Үрүҥ былыт үөрдүһэн, 白い雲が群れを成し、
Араҕас былыт аргыстаһан, 黄色い雲がお伴をし、
Сүүллэр этиҥ сүргүөһүннэнэн, 轟く雷鳴が鞭となり、
Сааллар чаҕылҕан дапсыырданан, 落ちる稲妻が一撃となり、
Сулуһун илбис тыбыырданан 血に飢えた星が荒い鼻息を立て、
Киҥкиниир киэҥ халлаан барахсан 遠く響きわたる高い愛しい空は
Ситэн-сириэдийэн 成熟して広がって
Үүнэн-үөскээн турар эбит. 大きくなったのである。
[Hoo!] ［へーえ！］
Орто туруу дойду барахсан 愛しい地上世界では、
Сүүрүүк аты 競走馬の
Сүһүөх тардарынан 膝関節がはまり込むほど
Сөҥ сүөгэй сүүдүрүннэнэн, 濃いクリームが雨の滴のように木から滴り落ち、

Аллаах аты	駿馬の
Атах таттарарынан	足がはまり込むほど
Араҕас илгэ быйаҥнанан,	黄色いイルゲが豊富にあり、*
Үтүө аты	良馬の
Өрөҕөтүгэр тиийэр	腹に届くほど
Үрүҥ илгэ үктэллэнэн,	白いイルゲが足元に溢れ、
Дьоруо аты	側対歩の馬の
Тобугунан охсуллар	膝を打つ
Добун күөх уйгуланан,	背の高い草が豊かにあり、
Сэлиик аты	だく足の馬の
Сиһинэн сэлэллэр	背中のたてがみを刈る
Сиэрэй күөх сирэмнэнэн,	灰色の草が新芽を出し、
Хара дьоруо аты	黒い側対歩の馬の
Харатыгар хатыллар	瞳に巻きつく
Хампа күөх уйгуланан	ビロードのような草が豊かにあり、
Үүнэн-үөскээн,	（地は）大きくなり、
Сэттэ иилээх-саҕалаах	七つの輪縁のある
Сир Ийэ дойду буолан	母なる大地になって、
Ситэн-сириэдийэн,	成熟して広がり、
Аҕыс иилээх-саҕалаах,	八つの輪縁のある
Айгыр силик киэргэллээх.	（供物をもらわなかった時に）不満をあらわし、
Атааннаах-мөҥүөннээх	青々と萌え始めた草木に美しく飾られた
Аан Ийэ дойду буолан	太初の母なる大地になって
Ананан үөскээбит эбит,	定められて誕生したのであり、
Тоҕус иилээх-саҕалаах	九つの輪縁のある
Туруу бараан дойду буолан	立っている豊かな大地になって
Гупсан туругурбут эбит.	良くなり強固になったのである。
[Ноо!]	[へーえ！]
Гуран буор үктэллэнэн,	塩気のある土が足元の土を成し、
Гуран буор кырыстанан,	塩気のある土が上層の土を成し、
Сутум кумах дабайыыланан,	拳一つ分の厚さの砂が丘を成し、
Чиэппэр кумах дьирбиилэнэн,	四分の一アルシンの厚さの砂が縞模様を成し、*
Арсыын кумах алыннанан,	一アルシンの厚さの砂が下層の土を成し、
Көмүһүнэн көпсөлөнөн,	（大地は）金の輪で固定され、
Алмааһынан арыттанан,	金剛石が間隔を置いて存在し、

130 Хара чоҕунан ханыыланан,　黒い石炭が集まり、
Тимиринэн сиксиктэнэн,　鉄が縁取り、
Алтанынан арсыыалланан,　銅が貯えられ、
Ийэ буор ортолонон,　母なる土が中層を成し、
Ирбэт тоҥ алыннанан,　永久凍土が下層を成し、
135 Күөх кырыс сабыыланан,　緑の上層が覆いを成し、
Сиэдьи-буодьу үктэллэнэн,　毛皮の帽子のように足元は柔らかく、
Сибэккинэн киэргэллэнэн　花で飾られ、
Сир Ийэ Хотун барахсан　愛しい母なる大地様は
Ситэн-сириэдийэн　成熟して広がり、
140 Тупсан-туругуран турдаҕа.　良くなり強固になったのだ。
Ыллыы турар чыычаахтанан,　さえずっている小鳥がいて、
Көтө турар күөрэгэйдэнэн,　飛んでいるヒバリがいて、
Дайа турар татыйыктанан,　方々へ散っていくシジュウカラがいて、
Барбат бараахтанан,　行かない若鶏がいて、
145 Куоппат кураҕаччыланан,　逃げないダイシャクシギがいて、
Ханыылаһан үөскүүр хаастанан,　合わさって殖える雁がいて、
Холбоһон үөскүүр кубаланан,　結ばれて殖える白鳥がいて、
Кыттыһан үөскүүр кыталыктанан,　一緒になって殖えるソデグロヅルがいて、
Доҕордоһон үөскүүр туруйаланан,　友達になって殖える鶴がいて、
150 Аргыстаһан үөскүүр андыланан,　道連れになって殖えるクロガモがいて、
Көрсүһэн үөскүүр көҕөннөнөн,　出会って殖えるマガモがいて、
Булсуһан үөскүүр моонньоҕонноноон,　見つけ合って殖えるオナガガモがいて、
Үрдүк хара тыатыгар　高い黒い森では
Өтөн кыыла　コキジバトが
155 Өрөөбөккө этэн,　休まずにしゃべり、
Киэргэл хара тыатыгар　美しい黒い森では
Кэҕэ кыыла　カッコウが
Кэрээбэккэ кэпсээн,　やめずに話し、
Тумул хара тыатыгар　うっそうとした黒い森では
160 Тойон кыыла　鷲が
Тыллаах-өстөөх-үөрүүлээх-көтөҕүлээх-ыллаах-дьоллоох-сүбэлээх-аанньалаах-ааттаах-суоттаах-ыраахтаах-чуораанныыр　止まらずに大声で話しているのである。

[Hoo!]　[へーえ！]
上世界の　Орто туруу бараан дойду барахсан　愛しい豊かな地
Отун төбөтүгэр　草の頭には

Оһуор ойуу охсуллубута　　飾りが打ちつけられ
Орохсуйбакка турар,　　しおれないでいて、
Маһын төбөтүгэр　　木の梢には
Баччыр ойуу түспүтэ　　飾りが垂れ
Балаағырбакка турар эбит.　　輝きを失わないでいるのである。
Охтубат уһун дьылҕан мастаах,　（大地には）倒れない長い選り抜きの木があり、
Уолбат дириҥ далай уулаах,　　涸れない深い湖や河の水があり、

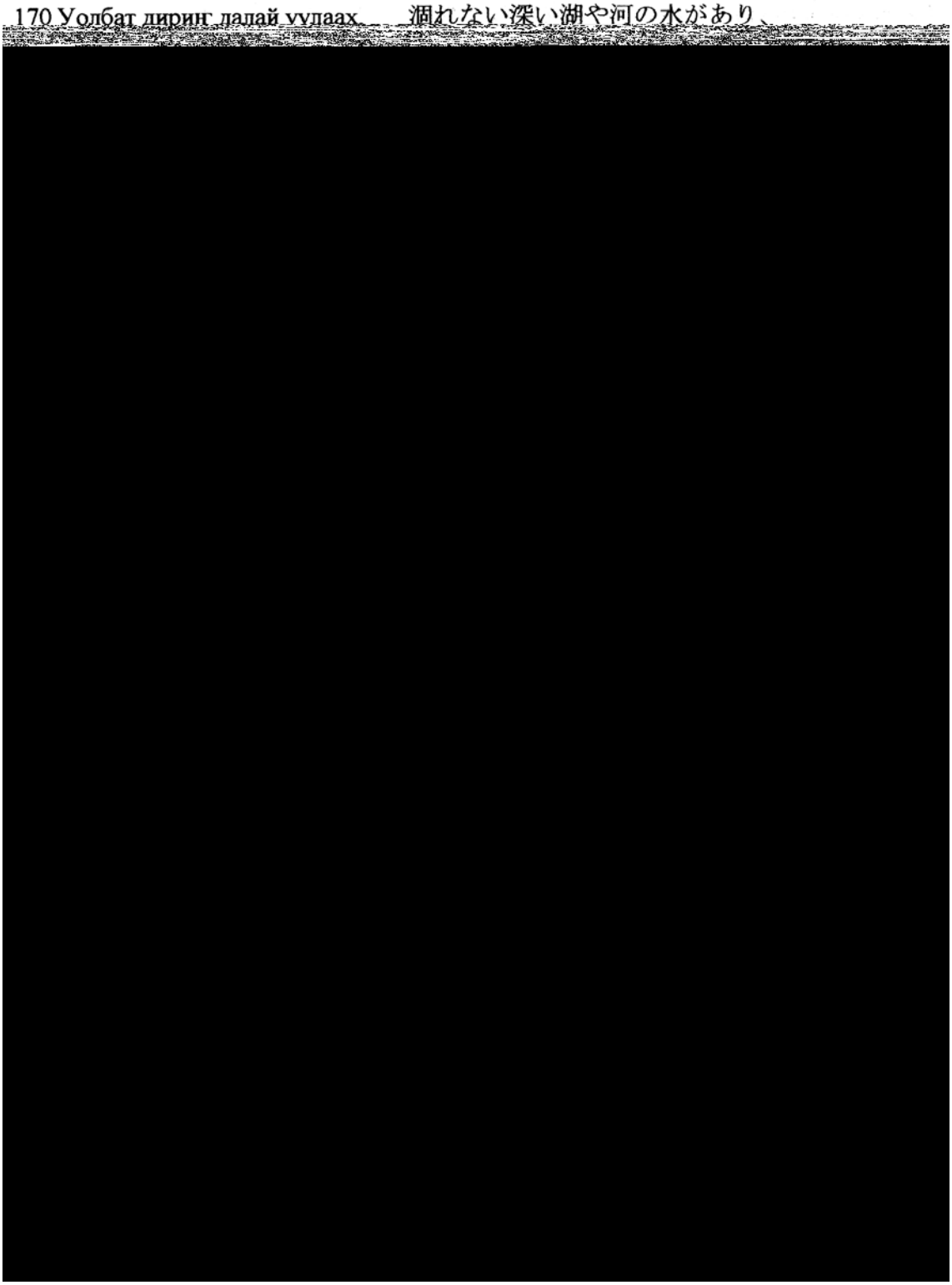

Орто туруу бараан дойду барахсан　愛しい豊かな地上世界は
200 Ситэн-силигилээн　成熟して、鬱蒼と緑に覆われ、
Сэттэ иилээх-саҕалаах　七つの輪縁のある
Сир Ийэ дойду буолан　母なる大地になって
Ситэн-силигилээн турар эбит,　成熟して鬱蒼と緑に覆われているのであり、
Аҕыс иилээх-саҕалаах,　八つの輪縁のある
かった時に）不満をあらわし、
草木に美しく飾られた
こなって
たのであり、

大地になって
ったのである。
！]
地上世界が
かと

峰に

を
ように、
くしゃに乱れた黒い森になって、
なり、押し合い、

だちになり、

線の向こうへ）入っていくのだ。
ると、

205 Атааннаах-мөҥүөннээх,　（供物をもらわな
Айгыр-силик киэргэллээх　青々と萌え始めた
Аан Ийэ дойду буолан　太初の母なる大地
Ананан үөскээбит эбит,　定められて誕生し
Тоҕус иилээх-саҕалаах,　九つの輪縁のある、
210 Тулхадыйбат туруктаах　揺れ動かぬ状態で
Туруу бараан дойду буолан　立っている豊かな
Тупсан туругурбут эбит.　良くなり強固にな
[Hoo!]　[へーえ
Орто туруу бараан дойду барахсан　愛しい豊かな
Хайдах эбитий диэн　どのようであるの
215 Хайыһан көрдөххө—　見回すと、
Килбэйэр киинигэр,　輝いている中央に、
Дьогдойор саалыгар　盛り上がっている
Киирэн туран　入って立ち、
Арҕаа өттүн диэки　西の方を
220 Арыйа баттаан көрдөххө—　開けて見てみると、
Атыыр анды кынатын　雄のクロガモの翼
Арыйа тардан кэбиспит курдук　開いて引っ張った。
Адаар хара тыалар буоланнар,　（木々は）くしゃ
Аргыстаһаннар-анньыһаннар,　お互いに道連れに
225 Сиэтиһэннэр-сэндэлиһэннэр,　絡み合い、遊び、
Тутуһаннар-доҕордоһоннор　つかまり合い、友
Уйгулаах-быйаҥнаах　とても豊かな
Улуу тыа буоланнар　巨大な森になって、
Оҥоһуллан киирэн бара турдаҕа.　作られて、（地平
230 Ол бэтэрээ өттүн диэки көрдөххө—　その前方を見
Аҕыс салаалаах　八枚の葉のある
Ача күөх от　スゲの青い草が

Анньан үүнэр　突いて伸びている
Аарыма бэйэлээх　とても大きい
235 Алаастардаах буолар эбит.　アラースがあるのだ。
[Буот!]　［そうだ！］
Хоту өттүн диэки　北の方を
Куоһара баттаан көрдөххө —　四方八方見ると、
Куба кыыл кутуругун　白鳥の尾を
Арыйа тардыбыт курдук　開いて引っ張ったように、
240 Куударааабай хара тыалар буоланнар　（木々は）繁茂した黒い森になって、
Холбоһон-аргыстаһан,　合わさり、道連れになり、
Сиэтиһэн-сэндэлиһэннэр　絡み合い、遊び、
Улаҕата көстүбэт,　後ろの方が見えないほど、
Унуоргута биллибэт　果てが知られていないほど
245 Уйгулаах-быйаҥнаах　とても豊かな
Улуу тыа буолан　巨大な森になって、
Оҥоһуллан түһэн бардаҕа.　作られて、（地平線の向こうへ）下りていくのである。
Ол бэтэрээ өттүн диэки көрдөххө—　その前方を見ると、
Тоҕус салаалаах　九枚の葉のある
250 Добун күөх от　背の高い青い草が
Тупсан торолуйар　良くなって育っている
Толуу бэйэлээх　とても大きい
Толооннордоох буолар эбит.　盆地があるのだ。
[Ноо!]　［へーえ！］
Илин өттүн диэки　東の方を
255 Эргитэ баттаан көрдөххө—　見回すと、
Кэрэмэс саһыл тыһын　クロアカギツネの足の毛皮を
Кэккэлэтэ тутан кэбиспит курдук　並べたように、
Кэрии хара тыалар буоланнар,　（木々は）端が黒い森になって、
Кэккэлэһэннэр-сиэтиһэннэр　並び、絡み合い、
260 Улаҕата көстүбэт,　後ろの方が見えないほど、
Унуоргута биллибэт　果てが知られていないほど
Улуу тыалар буоланнар　巨大な森になって、
Оҥоһуллан түһэн бардахтара.　作られて、（地平線の向こう側へ）下りていく。
Ол бэтэрээ өттүн диэки көрдөххө—　その前方を見ると、
265 Сэттэ салаалаах　七枚の葉のある

Сиибиктэ күөх от　トクサの青い草が
Ситэн сириэдийэр　成熟して広がっている
Сирдээх-дойдулаах буолар эбит.　大地があるのだ。
[Hoo!]　［へーえ！］
Соҕуруу өттүн диэки　南の方を
Суоһара баттаан көрдөххө—　倒して見ると、
Суомах үөрдээх　小さな群れの
Субан туруйа　つがいになっていない鶴たちが
Суксуруһа көтөн　次々と飛んで
Киирэн иһэллэрин курдук　目に入ってくるように、
Суорба таас хайалар　絶壁の山々が
Суксуруһан киирбиттэр эбит.　次々と目に入るのである。
Ол бэтэрээтин диэки көрдөххө—　その前を見ると、
Толуу көмүс ыарҕата　大きな金色の草の茂みが
Таба түһэн үүммүт эбит,　とてもよく育っているのであり、
Сатыы көмүс ыарҕа　低い金色の草の茂みが
Саба үүнэн киирбит эбит.　覆い育ってきているのである。
Ол гынан баран,　それから、
Кийиит дьахталлар барахсаттар　愛しい花嫁たちが
Сиэтиһэн бараннар　手をつないで行き、
Ханалдьыччы хаамсан　背筋を伸ばして歩いて
Киирэн иһэллэрин курдук　入ってくるように、
Тонолу маҥан туостаах,　白く光る樹皮がつき、
Сиэрэй солко сэбирдэхтээх　灰色の絹の葉がついた
Хатыҥ мас　白樺の木は
Хадьааһыннаах буолар эбит.　（大地の）縁飾りを成しているのである。
Бу дойдуга өссө туох баар эбитий диэн　この世界にはそのほかに何があるのかと
Өйдүөн-дьүүллээн көрдөххө—　注意深く見ると、
Үс күннүк сиртэн　三日行程の場所から
Күндээрэн көстөр　光り輝いて見える
Баһаан улахан　豪華で大きな
Балаҕан тутуллубут эбит.　家が建てられたのである。
Бу балаҕан аттыгар　この家のそばへ
Сиэлэн-хааман　だく足で行って、
Тиийэн көрдөххө—　辿り着いて見ると、

300 Күн сырдыгын киллэрээрилэр　日の光を入れるために
Түөрт уон түөрт сиринэн　四十四箇所の
Дьөлүтэ сынньаннар　穴を開けて、
Сыыйыы кыл　馬の尻尾の毛を格子縞にして
Түннүктээн кэбиспиттэр эбит.　窓を作ったのである。
305 Ол гынан баран,　それから、
Ньиргиэрдээх халҕаннарын　うなる扉を
Тиэрэ тардан　引っ張り開けて、
Иһирдьэ көтөн түстэххэ буоллаҕына,　中へ跳んで入り、
Хайдах эбитий диэн көрдөххө—　どうであるのかと見ると、
310 Айгыраан аймаһыйыа диэн　（家が）ぐらついて心配になるだろうと思って、
Аҕыс уон аҕыс маҕаналаабыттар эбит,　八十八本の柱を立てたのであり、
Долгулдьуйан тохтуо диэннэр—　揺れるのを止めようと思って、
Тоҕус уон өһүөлээбиттэр эбит,　九十本の梁を渡したのであり、
Алта уон сиринэн　六十箇所
315 Астарбыттар эбит,　穴を開けたのであり、
Сэттэ уон сиринэн　七十箇所で
Тирээбиллээбиттэр эбит,　支えたのであり、
Орто дойду　地上世界の
Орохуоллаах салгына оҕустаҕына　海水混じりの空気が叩いたら、
320 Ороскуоттаах буолуо диэннэр—　損失が生じるだろうと思って、
Уон хос　十層の
Ойоҕостоон кэбиспиттэр эбит,　側面を作ったのであり、
Үөһэттэн үргүөрдээх　上から隙間風を伴った
Үс биирһин ууһун　三氏族の
325 Үргүөрэ үргүйдэҕинэ　隙間風が吹いたら、
Үлүгэр дьүөрэлээх буолуо диэннэр—　不幸が起こるだろうと思って、
Үс хос　三層の
Үрүттээн кэбиспиттэр эбит,　天井を作ったのであり、
Аллараттан айдааннаах　下から騒がしい
330 Аҕыс биирһин ууһун　八氏族の
Аргыара аргыйдаҕына　隙間風が吹いたら、
Алдьархай буолуоҕа диэннэр—　災難が生じるだろうと思って、
Аҕыс хос　八層の
Алыннаан кэбиспиттэр эбит.　床を作ったのである。

[Hoo!]	［へーえ！］
Уҥа диэки олорор киһи	右側に座っている人が
Улар саҕа буолан көстөр,	雷鳥の大きさになって見え、
Кэтэҕэриин баар киһи	一番奥にいる人が
Кэҕэ саҕа буолан көстөр,	カッコウの大きさになって見え、
Хаҥас диэки олорор киһи	左側に座っている人が
Хараҥаччы саҕа буолан көстөр,	ツバメの大きさになって見え、
Суол айаҕар олорор киһи	入口に座っている人が
Суор саҕа буолан көстөр	ワタリガラスの大きさになって見える
Дьоһуннаах балаҕан буолар эбит.	かなり大きな家があるのだ。
Өссө туохтаах эбитий диэн	そのほかに何があるのかと
Өйдүөн-дьүүллээн көрдөххө—	注意深く見ると、
Аҕыс кырыылаах	八面の
Суостуганнаах-мэҥилгэннээх	暖かい
Суо хаан оһохтоох буолар,	上等の暖炉があり、
Киэҥ нэлэмэн холумтаннаах эбит,	その前には広々とした台があるのであり、
Тоҕус тиити	九本のカラマツを
Туруору симэн кэбиспиттэрэ,	立てて詰め込んで、
Лоҥкуначчы умайа турар,	（カラマツは）音を立てて燃え、
Оттубут уот умуллубат,	入れた火は消えず、
Өрбүт күөс үрүмэрбэт буолар эбит.	煮て作った食事には薄膜が張らないのである。
Бу манна өйдүөн-дьүүллээн көрдөххө—	ここで注意深く見ると、
Сири иһит бөҕө	馬乳酒を入れておく皮袋がたくさん
Манна сириэдийбит эбит,	ここに散在していたのであり、
Кэриэн ымыйа бөҕө	回し飲みの杯がたくさん
Манна кэккэлээбит эбит,	ここに並んでいたのであり、
Чороон айах	馬乳酒を飲むための脚の付いた杯が
Манна чуоҕуйбут эбит,	ここにうずたかく積まれていたのであり、
Матааччах иһит	馬乳酒を飲むための脚のない杯が
Манна бааралаабыт,	ここに組になって置いてあり、
Удьаа хамыйах	馬乳酒を汲むひしゃくが
Манна ууруллубут эбит,	ここに置いてあったのであり、
Бадаайы хамыйах	どっしり重いひしゃくが
Манна бааралаабыт,	ここに組になって置いてあり、
Кытыйа бөҕө	鉢がたくさん

Манна кыттыспыт эбит, ここに一緒になって置いてあったのであり、
370 Буор күөс бөҕө 土鍋がたくさん
Манна мунньустубут эбит, ここに集められていたのであり、
Чамчааһыннаах сииктээх, 底面と側面との繋ぎ目のある、
Талах иилээх 柳のたがのある
Чабычах бөҕө 樺皮製の器がたくさん
375 Манна наардаммыт эбит, ここに収まっていたのである。
Ыаҕас бөҕө 樺皮製の桶がたくさん
Ыйаммыт эбит, 吊ってあったのであり、
Саар ыаҕас бөҕө 樺皮製の大きな桶がたくさん
Манна саантаабыт, ここで揺れていて、
380 Арыылаах кымыс иһит аайы バターを塗った馬乳酒用の器にはそれぞれ
Арылыччы кутуллубут буолар эбит. あからさまに（馬乳酒が）注がれていたのである。
Бу манна буоллар, では、ここで
Аны туран, 今度は、
Ис өттүттэн таһырдьа 中から外へ
385 Ньиргиэрдээх лип хаан ааннарын うなる重い上等な扉を
Тиэрэ анньан 押し出し
Таһырдьа таҕыстахха— 外へ出ると、
Ыарыы-сүтүү ыксалаабатах, 病気が近づかず、
Дьаҥ-дьаһах таарыйбатах, 伝染病が触れず、
390 Тибии-түһүн тохтооботох 吹雪が立ち止まらない
Тэлгиэннээх тэлгэһэлэригэр 広い敷地に
Тахсан туран көрдөххө— 出て立って見ると、
Тоҕус киһи 九人が
Добдугураччы кэпсэтэ тураллырын курдук 大声で話しながら立っているように、
395 Тойон сэргэни 馬を繋ぐ一番肝心な柱を
Туруору анньан кэбиспиттэрэ, 縦に打ち込んであり、
Ат баайарга анааннар 馬を繋ぐための
Алтан сэргэни 銅の柱を
Анньан кэбиспиттэр эбит. 打ち込んであったのだ。
400 Кирдээх тиэргэн бөҕө кэҥээбит, 泥だらけの家畜の飼育場がたくさん広がり、
Саахтаах тиэргэн бөҕө салаллыбыт, 糞だらけの家畜の飼育場がたくさん並び、
Ньирэй бөҕө маҥыраабыт, 子牛がたくさん鳴き、
Кулун бөҕө оонньоколообут, 子馬がたくさん戯れ、

Аал уот бөҕө оттуллубут, 炉の火がたくさん燃え、
Унаар буруо олохсуйбут, 長い煙がいつも絶えず、
Күрүө үөһэ күрүөлээх, 柵、また柵、
Дал үөһэ даллаах, 放牧地、また放牧地、
Хаһаа үөһэ хаһаалаах, 馬小屋、また馬小屋、
Титиик үөһэ титииктээх, 夏の牛小屋、また夏の牛小屋、
Хотон үөһэ хотонноох буолар эбит. 冬の牛小屋、また冬の牛小屋があるのだ。
[Ноо!] ［へーえ！］
Манна туран, ここに立って
Өйдүөн-дьүүллээн көрдөххө— 注意深く見ると、
Хара үрүмэччи үөрэ бөҕө 黒い蝶々が大群になって
Ханыылаһан ахан турар дуу диэбитим— 集まっているのではないかと思ったが、
Хара түүлээх сүүрүктэрэ 黒毛の駿馬たちが
Харса суох үөскээннэр, 容赦なく殖えて、
Халтаҥ ойоҕосторунан хабыдыһаннар あらわなわき腹を触れ合わせて
Хара тыаны 黒い森を
Хампы кэһэн тахсыбыттарын すっかり台無しにして出てきたのを、
Харам санаалаахтар けちな考えを持つ人たちが
Хатыҥ баалкынан 白樺の棒で
Хампы сынньаннар 打ちのめして、
Хатаран кэбиспиттэрин ордугун 干し、あとの残りを
Сиэбиттэрин үрдүнэн 食べたにもかかわらず、
Хардары анньан 次から次へと
Үөскүү турбут эбиттэр. 殖えてきたのである。
Үрүҥ үрүмэччи үөрэ 白い蝶々が群れになって
Үөрдүһэн ахан турар эбит дуу диэбитим— 集まっているのではないかと思ったが、
Үрүҥ түүлээх сүүрүктэрэ 白毛の駿馬たちが
Үрдэ суох үөскээн, 際限なく殖えて、
Үрдүк өттүктэринэн үтүрүһэннэр 高く盛り上がった太ももで押し合って
Үөл тыаны じめじめした森を
Үлтү кэһэн тахсыбыттарын 完全に台無しにして出てきたのを
Өрүскэ санаалаахтар 欲張りな考えを持つ人たちが
Үөл баалкынан 切ったばかりの棒で
Үлтү һынньаннар 散々に叩いて
Өлөөҥкүлээн сиэбиттэрин ордугун 殺して食べたのに、

Өрө анньан	ますます	
Үөскүү турбут эбит.	殖えてきたのである。	
[illegible]	[illegible]	[illegible]
плаҕына дьэ,	ここには一体	440 Бу манна буо
ныктар	誰が、どんな人が	Кимнээх-хан
битий диэн,	住んでいるのかと（見ると）、	Олороллор э
эр,	この地に足を踏み入れて、	Ыыр үктээнн
ар	家族になって、	Ыал буоланн
й диэн буоллаҕына—	住んでいたのはと言うと、	445 Олорбуттары
Тойон оҕонньор,	オルドゥオス・バーイ・トヨンという爺さんと*	Ордуос Баай
утун эмээхсин диэн	イルゲ・バーイ・ホトゥンという婆さんで、*	Илгэ Баай Хо
н ыла,	昔から、	Былыргытта
рдук	木々の群落のように（たくさん）	Арыы тыа ку
ьоннонон,	親戚の人たちがいて、	450 Аймах-билэ д
рүн курдук	マガモの群れのように	Көҕөн кус үө
ннононнор,	顔見知りの人たちがいて、	Көр-билэ дьо
эһилиэктэнэллэр,	大きな村を成し、	Сүгэ-балта н
н улуустаналлар.	シュング・ジャーフィン県を成していた。*	Сүҥ Дьааһы
йэлээхтэр	この人たちが	455 Бу кинилэр б
эр,	この地に足を踏み入れて、	Ыыр үктээнн
ар	家族になって、	Ыал буоланн
битэ үһү.	住んでいたのであるそうだ。	Олорбуттар э
ан,	それから、	Ол гынан бар
р быаҕа	平穏無事に暮らして、	460 Этэҥҥэ олор
утун	アイーフィト・ホトゥンが*	Айыыһыт Хо
гыстаһан,	本当に道連れになって、	Ала-чахчы ар
отун	イエイーエフシト・ホトゥンが*	Иэйиэхсит Х
рдэһэн	公然と隣り合って暮らして、	Илэ-бодо эҥ
лээхтэр	彼らは	465 Кинилэр бэйэ
ттар эбит.	三人の子宝に恵まれたのである。	Үс оҕоломму
о	この子供三人が	Бу үс оҕолор
гтэрий диэтэххэ—	誰であるのかと言うと、	Кимнээх эби
тара	長女は	Улахан кыыс
ах	かどが九つある	470 Тоҕус муоста
н дүҥүрдээх	巨大な白い手太鼓を持ち、	Түөлбэ маҥа

Торҕо тэһиниттэн　模様のある手綱を*
Туора тутан үөскээбит　横にして持って生まれた
Айыы Нуоҕалдьын Удаҕан диэн　アイー・ヌオガルジン・ウダガンという名の*
475 Удаҕан кыыс оҕолоохтор эбит.　女シャマンである。
Ити кэннэ,　それから、
Уоллара буоллаҕына,　息子はと言うと、
Атаҕынан оонньуур　足で戯れる
Айдаар кугас аттаах　騒がしい栗毛馬を持つ
480 Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө диэн　つまずかないニュヘル・ベゲという名の*
Уол оҕолоохтор эбит.　息子がいるのである。
Итиэннэ,　そして、
Биир кыра кыыстара　次女は
Күннэйэ Куо диэн　キュンネイエ・クオという名で、*
485 Таһырдьа таһаарбаккалар,　（両親は次女を）外へ出さず、
Хаарга хаамтарбаккалар,　雪の上を歩かせず、
Сииккэ сиэллэрбэккэлэр,　露の上を走らせず、
Хаптаҕай кулгаахтаахха иһитиннэрбэккэлэр,　平べったい耳を持つ者たちに聞かせず、
Хара харахтаахха көрдөрбөккөлөр,　黒い目を持つ者たちに見せず、
490 Хараҥа хос хараҥаччыта,　暗い部屋のつばめ、
Үрүҥ хос үрүмэччитэ гынаннар,　白い部屋の蝶々にして、
Саһылга саһыараннар,　狐の毛皮の中に隠して、
Үүскэ үлбүрүйэннэр,　オオヤマネコの毛皮の中で面倒を見て、
Киискэ кистээннэр　テンの毛皮の中にかくまって、
495 Ииппит кыыстара буолар.　育てた娘である。
Бу барахсан　この愛しい娘は
Киирэн эрэр күн　沈んでいく日の
Килбиэнин курдук,　輝きのようで、
Тахсан эрэр күн　昇ってくる日の
500 Сардаҥатын курдук,　光のようで、
Хаамардыын хайҕаллаах,　歩き方は賞賛に値し、
Үктэнэрдиин үчүгэй,　足踏みの仕方は良く、
Туттардыын тупсаҕай буолар эбит.　身のこなし方は優美であるのだ。
Онтон　それから、
505 Бу бухатыыр киһи　この英雄、
Уол оҕо буоллаҕына,　息子は

Хайдах эбитий диэн	どうであるのかと
Ойоҕос өттүттэн	横の方から
Одуулаатахха,	見つめると、
510 Кытыы өттүттэн	端の方から
Кынаан көрдөххө—	見当をつけると、
Бу киһи	この人は
аны,	本当に
боҕуодьулаах,	英雄にふさわしく、
рүнэээх,	力がありそうに見え、
кко кээмэйдээх,	積み上げた干草の山ほどの大きさで、
ьуһуннээх,	四錐形の干草の山に見え
	Алта былас
があり、	Дэрэҕэр сарыннаах,
	520 Үс быһах
あり、	Өлбөйөр өлтүкээх,
	Биэс быһах
まった腕があり、	Биэкэйэр бириэмэх,
カラマツのような筋肉があり、	Быһыыга тиит быһыытаах,
のような足首があり、	525 Үөлах тиит уллунаах,
ラマツのような脛があり、	Суллаабыт тиит сотолоох,
ラマツのような前腕があり、	Хастаабыт тиит харылаах,
て、	Киһи киэнэ килбиэннээҕэ
息子は最良であるのだ。	Уол оҕолоро одьунааһа буолар эбит.
	530 Кини бэйэлээх
った	Тоҕус мастаах
	Хойуук оҥочону
んだような	Туруору анньан кэбиспит курдук
きな背中があるのだ。	Модун хаан көҕүстээх буолар эбит.
	535 Ол гынан баран,
	Кини
	Икки киһи
て置いたような	Атахтаһыннары уурбут курдук
あり、	Кэрэ хаастаах,
ンの*	540 Улуу Тойон
を	Уллуҥун силиитин

Охсон ылан　切って、
Умсары уурбут курдук　さかさまに置いたような
Көнө мурунnаах буолар эбит,　まっすぐな鼻があるのであり、
Үүн тиэрбэһин курдук　くつわの輪のような
Эрилкэй харахтаах,　大きな丸い目をしていて、
Кулун кутуругун курдук　子馬の尻尾のような
Кудараабай астаах эбит.　縮れ髪をしているのである。
Бу киһи буоллаҕына,　この人はと言うと、
Саһылтан,　狐、
Саарбанан,　クロテン、
Тиинҥинэн,　リスといった
Күндү түүлээҕинэн,　高価な毛皮で作った、
Сарыы киэнэ тыйыһынан,　とても丈夫ななめし皮で作った、
Түнэ гиэнэ имигэһинэн　とても柔らかいなめし皮で作った物で、
Оҕордук киэргэтэн　飾って、
Таҥнар идэлээх киһи эбит.　服を着る習慣のある人なのだ。
Ол гынан баран,　それから、
Олор тыын-өрөбүлгэлэ　死や魂に

Буоллун диэн,　対抗し、
Хаалар тыын харабылтата　生きる魂を
Буоллун диэн—　守るために、
Үс хос　三層の
Үрүҥ көмүс　銀の
Куйахтаах буолар эбит.　甲冑を持ってい
Туох туттар сэптээх эбитий диэтэххэ,　どんな
Отут кыһа　三十の炉の
Оргунньугуттан оҥоһуллубут　鉄のかすから作
Олуой-молуой быһыччалаах буолар эбит,　全く
Ойуулаах уктаах,　模様のついた柄
Оһуордаах ончохтоох　模様のついた
Үһүн турба батастаах буолар эбит,　長い管の
Китиэн-имиэн дойду　カラマツの木質
Киилэ кииллээх,　カラマツの木質
Хамыан-имиэн дойду　白樺が手に入る

Хатыҥа хатыҥнаах,

いるのである。
使う武器を持っているのかというと、
作った
く切れない小刀を持っているのであり、
柄があり、
みねがある
ような刀を持っているのであり、
質部が手に入る土地の*
質部を持っていて、
る土地の
白樺を持っていて、

Томуон-имиэн дойду　樺皮が手に入る土地の
Туоһа туостаах,　樺皮を持っていて、
Улуу кыыл　大きな猛獣の
Муоһа укулааттаах,　角のような鋼鉄を持ち、
Хахай кыыл　獅子の
Иэнин иҥиирэ киристээх,　背中の腱のような弓の弦を持ち、
Ньир муос саалаах буолар эбит,　ブーンと響く大きな弓を持っているであり、
Сыаҕа сыналыйар,　脂の中でうなり声をあげ、
Эккэ энэлийэр,　肉の中でうめき声をあげ、
Хааҥҥа хаһыытыыр,　血の中で叫び、
Өһөххө өнөлүйэр　血の塊の中で叫ぶ
Мас баалтаар охтордоох буолар эбит,　木の大きな矢を持っているのであり、
Тоҕус уон бууттаах　九十プードの
Чомпо тимир сүлүгэстээх эбит.　鉄のハンマーを持っているのである。
Бу киһи буоллаҕына　この人が
Тардыстар талаһата,　摑まって自分の体を持ち上げる馬は、
Миинэр мингэтэ　騎乗する馬は、
Үс хос　三属の

[redacted]

Тардыстар талаһата, 掴まって自分の体を持ち上げる馬、
Миинэр миҥэтэ буолар эбит. 騎乗する馬がいるのである。
Барар-кэлэр күнүгэр буоллаҕына, 出かけて帰ってくる日にはと言うと、
Хатан бүргэ ыҥыырынан 前部と後部が固い鞍を
Хам тардан кээһэр эбит, しっかりと引っ張って置くのであり、
Кыыһар көмүс кычымынан 赤くなった金色の側革を
Кычымнаан кэбиһэр эбит, 鞍につけるのであり、
Тиһэ көмүс тэһиинээх эбит, 金の輪を通した手綱があり、
Кыһыл көмүс көнтөстөөх эбит, 金色の手綱があり、
Аарыктаах сулардаах, 銅の小鈴のついた端綱があり、
Айгырастаах үүннээх буолар эбит. 小鈴のついた馬勒があるのだ。
Бу ат сылгы барахсан この愛しい馬は、
Бу кини бэйэлээх この人が
Тардыстар талаһата, 掴まって自分の体を持ち上げる馬、
Миинэр миҥэтэ, 騎乗する馬、
Көлүнэр көлөтө буолар эбит, 橇を牽引する馬であるのだ。
[Ноо!] ［へーえ！］
Дьэ, бу дьоннор буоллаҕына, では、この人たちが
Хайдах олороллор эбитий диэтэххэ, どのように暮らしているのかと言うと、
Уйгу быйаҥнарын улайдааннар, 盛大に宴を催し、
Кэрэ быйаҥнарын кэбэхтээннэр, 腹いっぱい食べ、
Кэдэрги тайананнар, 後ろへもたれかかり、
Аҥардастыы аатыраннар, 良いことばかりが有名で、
Соҕотоҕун сураҕыраннар 一つのことで名声を得て、
Байан-тайан олорбуттар эбит. 裕福に暮らしていたのである。
[Тыый!] ［まあ！］
Бу оҕонньордоох эмээхсин この爺さんと婆さんは
Билигин буоллаҕына, 今はと言うと、
Илин астара элэмэстийэн, 前の髪は白髪まじりになり、
Кэлин астара кэлэмэстийэн, 後ろの髪も白髪まじりになり、
Эрэһэ тиистэрэ элэйэн, ふるいのような歯は磨り減り、
Уһун санаалара кылгаан, 長い考えは短くなり、
Киэҥ көҕүстэрэ кыччаан 広い背中は小さくなり、
Билигин кырдьан буорайаннар, 今は年老いて、
Аҕыс кыыс арыалдьыттаах, 八人の少女を女中にして、

Тоҕус субан туруйа уол доҕуһуоллананнар, 九人の独身の鶴みたいな少年を召使いにして、
Аарыктаах тайахха тэптэрэннэр 銅の小鈴がついた杖にすがって
Арыычча сылдьаллар эбит. やっとのことで歩いているのである。
Бу оҕолор буоллаҕына, この子供たちはと言うと、
Дьэ, били улаатаннар— まあ、今では大きくなり、
Улахан уол буоллаҕына, 大きな息子はと言うと、
Сүөһүтүн-аһын 食料となる家畜を
Илин диэкинэн эргитэн, 東へ連れ回し、
Соҕуруу диэкинэн сылдьан, 南へ連れて行き、
Элбэх киэҥ сиринэн сылдьан いろんな広いところへ連れて行き、
Сүөһүтүн-аһын 食料となる家畜を
Үүрэн-түүрүйэн, 追い立て、押し動かし、
Сыппай сиэллээх 革紐のようなたてがみの生えた
Сылгы-сүөһү бөҕө 馬はたくさん
Сыһыы аайы それぞれの牧草地で
Сытайан туран үөскээбит эбит, 成長して、殖えたのであり、
Хойуу түүллээх, 濃い毛の生え、
Хороҕор муостаах 高く突き出た角の生えた
Ынах-сүөһү 雌牛は
Хонуу-хонуу аайы それぞれの草原に
Хойдон мустубут эбит, 密に集まったのであり、
Булуҥ-булуҥ аайы それぞれの僻地で
Буур тайах бөҕө 雄のヘラジカはたくさん
Мунньустан үөскүүр эбит, 集まって殖えるのであり、
Дьаанҕытын аайы それぞれの岩山で
Таба кыыла 野生トナカイが
Таххыылаахтык үөскүүр буолар эбит. 非常に殖えているのである。
Манна буоллаҕына, ここではと言うと、
Ардай аһыылааҕа, 鋭い牙の生えた獣、
Адаар муостааҕа, 大きな角の生えた家畜、
Күндү түүлээҕэ 高価な毛皮獣が
Үрдэ суох үөскүүр эбит. 限りなく殖えるのである。
Дириҥ далайыгар буоллаҕына, 深い湖や河ではと言うと、
Хайыылаах бөҕө хайыһан, えらのあるものがたくさん水面を覆い、

Сүргүөхтээх бөҕө сүргүйэн, 脊椎のあるものがたくさん騒ぎ、
Лапчааннаах бөҕө тахсан, ひれのあるものがたくさん飛び出し、
Искэхтээх бөҕө ыан イクラのあるものがたくさん産卵して、
Уу үрдэ 水面では（魚が）
Үрдэ суох үөскээбит эбит. 限りなく殖えたのである。
Ма́нна буоллаҕына, ここではと言うと、
Уу булдугар 漁では
Байанай Хотунунан バヤナイ・ホトゥンによって*
Анаммыт эбит— 決定されたのであり、
Күөх Боллоҕо эмээхсин диэн キュエフ・ボルロゴ婆さんという名の*
Байанай эмээххин バヤナイ婆さんが
Ол көрөн-истэн, それを見聞して、
Дьаһайан 支配して、
Көрөр-истэр буолар эбит, 見聞しているのであり、
Бу балык булдун. これが漁というものである。
[Ноо!] ［へーえ！］
Хара тыаҕа буоллаҕына, 黒い森ではと言うと、
Ол ардай аһыылаағын, そこの楔形の牙が生えたものを、
Адаар муостаағын いろんな方向に突き出た角が生えたものを、
Баай Барыылаах 裕福であらゆるものを持っている
Байанай Тойон, バヤナイ・トヨンが、
Барыы Кэскил たくさんの幸福を持つバヤナイ・トヨンが、
Ону баһылыыр-көҥүлүүр буолар эбит. それを操り、許しているのである。
Дьэ, бу курдук олороннор, まあ、このように暮らしているのだが、
Кинилэр бэйэлээхтэр 彼らは
Уҥа диэки 右の方で
Улааны охтороннор, 葦毛の家畜を殺し、
Хаҥас диэки 左の方で
Хараны охтороннор, 黒い家畜を殺し、
Кэтэҕэриин диэки 家の奥の方で

Сүүрдэн иһэннэр　走らせている時に
Сүнньүн анньаннар,　骨髄を突き刺し、
Суон саалынан　首のところの太い脂身で*
Дуобат оонньооннор,　西洋碁をして遊び、
Халың хаһанан　腹のところの厚い脂身で
Хаарты оонньооннор　トランプをして遊び、
Уһун уйгулаахтык,　長い間裕福に
Киэҥ кэскиллээхтик олороллор.　前途洋々と暮らしている。
Аһаан-сиэн,　いっぱい食べて、
Байан-тайан,　豊かに、
Күннээн-күөнэхтээн　満足して、
Олороллор эбит.　暮らしているのである。
[Ноо!]　［へーえ！］
Манна буоллаҕына дьэ,　ここではと言うと、
~~Кинилэр бэйэлээхтэр~~　彼らが
Саһылларын-саарбаларын сааһылааннар,　狐やテンを積み上げて、
Биир сарсыарда туран,　ある朝になって、
Уруккуларын курдук　以前のように
Уйгуларын улайдааннар,　盛大に宴を催し、
Кэрэ быйаҥнарын кэбэхтээннэр,　腹いっぱい食べ、
Кэдэрги тайананнар,　後ろへもたれかかり、
Саамал кымыһынан　よく混ぜた馬乳酒で
Санааларын тарҕатаннар,　気分を紛らし、
Көйүү кымыһынан　沈殿した馬乳酒で
Көхсүлэрин анньаннар,　胸のつかえを下ろし、
Уохтаах кымыһынан　強い馬乳酒で
Утахтарын ханнаран бараннар дьэ;　渇きを癒してから、
Уол оҕо буоллаҕына дьэ,　息子はと言うと、
Сүөһүтүн-аһын　食料となる家畜を
Эргитэ бардаҕа.　放牧しに行ったのだ。
Хаарыан бэйэлээх　もったいないぐらい良い、
Отчут-масчыт　干草と薪を用意する、
Олодуспут уолаттар,　機敏にあたりを見回した少年たち、
Хаарыан бэйэлээх　もったいないぐらい良い、
Сүөһү көрөр　家畜の面倒を見る

Дьаҥ дьахталлар, 少女たち、
Арыы тыа курдук 木々の群落のように（たくさんの）
Аймах-билэ дьоннор 親戚の人たちが、
Бу дьиэ тула олороллор эбит. この家のまわりに座っているのである。
Бу уол барбытын кэннэ, この息子が行ってから、
Бу баран баран, これが行って、行って、
Дьэ, кэлэн баран, そして、帰ってきて、
Кини бэйэлээх 彼が
Аһаан-сиэн баран сынньанан, 食べてから休んで、
Тиэрэ түһэн 仰向けに倒れて
Уҥа оронугар сыттаҕына, 右側の寝台に横になっていた時、
Күн ортото 真昼が
Кэлтэгэйдээн эрдэҕинэ, 過ぎようとしていた時、
Арҕаа диэкиттэн 西の方から
Хаҥас тутуу аннынан 左側の下で
Хоппотох анньыы パカパカと打つ
Ат туйаҕын тыаһа 馬の蹄の音が
Курдурҕатан кэлэн баран, 響いてきて、
Тойон сэргэ диэки ааспытыгар 馬を繋ぐ一番肝心な柱の方へ通過した時、
Өрө тардан кэбиспитэ （ニュヘル・ベゲは）起きて
Хаанынан өрө көрөн кэбиспит. 血走った目で上を見た。
Ону буоллаҕына, それを、
Өйдүөн-дьүүллээн көрбүтэ 注意深く見たところ、
Тимир-килиэ таҥастаах 体じゅうが鉄に覆われた
Киһи бөҕө кэлэн турар эбит. 頑丈な人が来て、立っているのであり、
Айантан кэлбит киһи быһыытынан 長旅から帰ってきた人のように
Арҕаһын тэбэнэн 首筋のほこりを払い落として
Ааданҥыы турар эбит, のそのそしているのであり、
Суолтан кэлбит киһи быһыытынан 旅から帰っていた人のように
Сонун тэбэнэн 外套のほこりを払い落として
Суоданҥыы турар эбит. よろよろとしているのである。
Бу киһи буоллаҕына, この人は
Хайдах киһи эбитий диэтэххэ— どんな人であるのかと言うと、
Самаҕын туорайыттан үүммүт 骨盤の真ん中から生えた
Биир атахтаах, 一本足があり、

Ол гынан баран　それから
Икки салаа буолбут эбит,　二股になっていたのであり、
Түөһүн тылыттан үүммүт　みぞおちから生えた
785 Биир илиилээх,　一本の腕があり、
Ол гынан баран　それから
Икки салаа буолан үүммүт.　二股になって生えたいた。
[Ноо!]　［へーえ！］
Сүүһүн хаба ортотугар　額のど真ん中には
Эт бэргэ　肉腫のような
790 Соҕотох харахтаах,　目が一つあり、
Киһи киэнэ　自分の
Аҕыс кырыылаах　八面の
Тимир куйах таҥастаах　鉄の甲冑を着た
Киһи кэлэн турар эбит.　人が来て、立っているのである。
795 Ол гынан баран,　それから、
Сыыр быстыбытын курдук　丘を切り崩したような
Сылластыгас уостаах,　垂れ下がった唇があり、
Хайа быстыбытын курдук　山を切り崩したような
Хаттастыгас халтаһалаах,　垂れ下がった瞼があり、
800 Кини диэки　彼の方を、
Эт бэргэнинэн　肉腫（のような目）を
Онон-манан эргитэн　あちらこちらへ回して（見て）、
Харылҕан үөдэн быһыылаах эбит.　近眼で混乱しているようである。
Нэһиилэ били　やっとのことでその人は
805 Туохха турар киһини　何かに立っている人を
Таба көрөн баран,　目で捕らえ、
Ол гынан баран,　それから、
Маннык диэн　次のような
Ырыа дуомнаах буолан,　歌を持っていて、
810 Ыскайдыы турбута　撒き散らした歌は、
Маннык эбитэ үһү:　次のようであるという。

[Дьэ-эрэ!]　[さあ、そうだ！]

«Иэ-ээ-ээ-ээ!　「あーあ！*
Ар-татай!　悲しいことだ！
Ар-дьаалы!　何ということだ！

815	Эминэ, оҕолоор!	大変なことだ、みなさん！
	Ортоку Баай-Баянныыр аҕалаах,	オルドゥオスト・バーイ爺さんがお父さんで
	Илгэ Баай эмээхсин ийэлээх,	イルゲ・バーイ婆さんがお母さ
	Күннэйэ Куо балыстаах,	キュンネイエ・クオが妹で、
	Айыы Нуоҕалдьын Удаҕан эдьиийдээх,	アイー・ヌオガルジン
		お姉さんで、
820	Атаҕынан оонньуур	足で戯れる
	Айдаар кугас аттаах	騒がしい栗毛馬を持つ
	Бүдүрүйбэт Нүһэр Бөҕө,	つまずかないニュヘル・ベゲよ
	Тоҥ күөҥҥэр дорообо буоллунуу́й!	おまえの凍りついた胸に
	Хайалара кэлэн,	『誰が来て、
825	Дороообонон тосхойдо диэтэргин,	挨拶をしたのか』と思ってい
	Аллараа Даҥала Буурай Тойон аҕалаах,	アルララー・ダンガラ
		父に持ち、*
	Муҥ Сыналҕан эмээхсин ийэлээх,	ムング・スィナルガン婆さん
	Уот Чолбоодой Удаҕан эдьиийдээх,	ウオト・チョルボードイ・
	Балтараа Баатыр инилээх	バルタラー・バーティルを弟に
830	Дьээ, алта атахтаах	そして、六本足の
	Ала Баатыр аттаах	アラ・バーティルという馬を持
	Атас хааннаах	友好的な
	Өһөх Эҥэр	エヘフ・エンゲルが、*
	Илэ бэйэбинэн,	本人自ら、
835	Көстөр дьүһүммүнэн	本来の姿で
	Тиийэн кэллим!	やって来たのだ！
	Туох наадалаах буоланҥҥын,	『おまえは何の用があって、
	Хомурахтаах суолбун	雪だまりのある私の道に
	Тобуллуҥ диэтэргин,	穴を開けたのだ』と思っている
840	Дьэ, сыҥаһаны баттаан сыппытым	まあ、俺は寝台にずっと横
	Иэдээнэ бэрт диэммин,	とても不幸なことだと思って、
	Дьэ, сыта-тура сыаналааммын,	まあ、寝ながら、起きながら、
	Сүүс дьахтартан сүүмэрдээммин,	百人の女の中から慎重に選
	Сөптөөҕө буолаарай диэн,	俺にふさわしい人だと思って、
845	Эн балтыгар,	おまえの妹のところに、
	Күннэйэ Куоҕа	キュンネイエ・クオのところに
	Дьэ, күтүөт буола кэллим!	まあ、花婿になるために来たの

Дьэ, нойоон! さあ、若いの！
Үһуннук ону-маны дойҕохтообоккоҕун, 長いことつべこべ言わないで、
Аналлаахпын 俺の花嫁となるべき人を
Таҥара табатын курдук таҥыннараҥҥын, 北のトナカイのように着飾らせて、
Көтөх мунҥунан көмүстээҥҥин, 抱えられるだけの銀と
Ат мунҥунан алтаннааҥҥын 馬で運べるだけの銅をくれ。
Бэлэмнии тардыый, нойоон! はやく用意してくれ、若いの！
Атыы-сулуу көрдүүр буоллаххына, 花嫁代が欲しいのなら、
Кэннигэр муостаах 後ろに角の生えた
Кэрэх сүөһүтүттэн 供物用の家畜を
Кэмнээн көрөн, 分割してみて、
[illegible] 無数の家畜を [illegible]

ҕэ! 連れて来てやるから！
縮れ毛の
供物用の家畜を
見積もってみて、
пиэҕэ! 密かにつかませてやるから！
『家に入って
ᵻ 茶も飲まない』と思って、
ыый! 非難しようと思わないでくれ！
まあ、大事なお客さんたちを
招待したのはずいぶん前のことだ！
ıаата! 婚礼があるのはもうすぐだ！
ɔдээх! だから、とても急いでいるのだ！
はやく！
!»—диэтэҕэ. 外へ出してくれよ！」と言ったのだ。
［へーえ！］
аһы! まあ、本当に
かつて一度も
人間世界に
怪物が来て、
花婿になろうとは
ı олорбут киһи 一度も思わなかった人、
私たちの人は、
びっくりしたのだ。

860 Киллэрэн биэриллиэ
Кудархай түүлээх
Куочай сүөһүтүттэн
Холоон көрөн
Куду анньан биэрил
865 Дьиэҕэ киирэн
Чайдаабата диэҥҥи
Омнуолуу санаамар
Дьэ, улуу дьоннору
Ыҥырбыт ыраатта!
870 Ыһыах буолара чугаһ
Онон ыксыырым сүр
Чэй эрэ!
Таһааран кулууй даа
[Hoo!]
Дьэ бу кырдьык дэҕ
875 Хаһан даҕаны
Айыы киһитигэр
Абааһы кэлэн,
Күтүөт буолуо диэн,
Хаһан да өйдөөбөккө
880 Биһи киһибит дьэ,
Соһуйан хаалларҕа.

Ол гынан баран оттон, けれども、
Киил мас курдук 堅い木質部のように
Кинтэччи таттаран, 尊大に背筋を伸ばし、
Хатыҥ мас курдук 白樺の木のように
Хантаччы таттаран, 頭を上げて背筋を伸ばし、
Тыыннаах киһитэ киирэн, 魂の入った人が入り、
Сирэйиттэн сүүрүк уота сиккирээн, 顔から走る火が燃え立ち、
Хараҕыттан хатат уота тохтон, 目から火花が飛び散り、
Ол гынан баран, それから、
Кини бэйэлээх 彼は
Маннык диэн 次のように
Ыллаан-туойан 歌って
Тыылла-хабылла турбута эбитэ үһү: 力んで立っているのであるという。
«Дьээ-ээ-ээ! Буо-оо-оо! 「さあ、さあ！*
Дьэ, атах анныттан 足元から
Адаҕыйан тахсаҥҥын, 執拗に出てきて、
Күөс анныттан 鍋の下から
Күөрэйэн тахсаҥҥын, 表に出てきて、
Хаһааҥҥыттан おまえはいつから、
Арҕаһыттан тэһиинээх 首筋から手綱の生えた
Айыы аймаҕар 人間たちのところで
Күтүөттээбит буоланҥҥын, 花婿になろうと思うようになり、
Көхсүттэн тэһиинээх 背中から手綱の生えた
Күн хаан улууһун 太陽の下で暮らす人たちを
Күөмчүлүүр санааланаҥҥын, 侮辱しようと思うようになり、
Аллараа дойдуттан 地下世界から
Адаҕыйан кэлэҥҥин, 執拗にやって来て、
Атаҕастыыр ньоҥҥун булбуккун! おまえは（自分が）侮辱する人たちを見つけたのだ！
Ол да буоллар, けれども、
Мин даҕаны 俺も
Одун Хаантан оҥоһуулаах, オドゥン・ハーンによって創られ、*
Тохсус халлаантан тутулуктаах, 第九天から援助があり、
Ахсыс халлаантан айдарыылаах, 第八天から創られ、
Сэттис халлаантан сибээстээх, 第七天と関係を持ち、

Мин даҕаны　俺も
Сылайбат сындаабыннаах,　疲れない脛の腱があり、
Элэйбэт ингиирдээх,　磨り減らない腱があり、
Тостубат уҥуохтаах,　折れない骨があり、
Сүгүнүнэн эйиэхэ　やすやすとおまえに
Көмүс түөстээх күөрэгэйбин　金色の胸を持つヒバリを
Биэрэн ыыппаппыан!　渡すものか！
Дьээ!　さあ！
Иккиттэн биирбит буоллаҕа!　二人の中から一人が勝ち残るのだ！
Дьээ!　さあ！
Бу мантан эн　ここからおまえは
Бүтүн төннүөм диэҥҥин санааҥҥын,　このまま帰ろうと思っているだろうが、
Туттахха тутулуктаах буолуоҕум!　おまえが勝ったら、俺は従おう！
Тэгил дойдуттан　遠いところから来た者と
Тэҥнээх буолуоҕум!　俺は互角に戦えるだろう！
Орто туруу бараан дойдубар　俺は豊かな地上世界へ、
Күн уллһун　太陽の下で暮らす人たちを
Көмүскүүргэ кэлбитим!　守るために来たのだ！
Айыы аймаҕын　人間たちを
Араҥаччылыырга анаммытым!»—диэтэҕэ.　保護する運命にあるのだ！」と言ったのだ。
Ол гынан баран,　それから、
Биһи киһибит буоллаҕына,　私たちの人はと言うと、
Туох да кэпсэтиитэ суох　何も言わないで
Кини бэйэлээҕи буоллаҕына,　彼の方へ、
Ойуулаах ончохтоох,　模様のついたみねがあり、
Оһуордаах уктаах　模様のついた柄がある
Уһун турба батаһынан　長い管のような刀を、
Төбөтүн сиигинэн　彼の脳天めがけて
Түһэрбитинэн бардаҕа.　振り下ろし始めたのだ。
Анараа баҕайы буоллаҕына,　もう一方のならず者はと言うと、
Хантан да ылбыта биллибэккэ,　どこから出したのかわからないが、
Хара дьиэрэҥкэй уһугунан　黒い機敏な槍で（応戦し）、
Хардарсыбытынан бардахтара.　（二人は）戦い始めたのだ。
Ол гынан баран,　それから、
Ириэнэх сири　解けた大地を

Ибили кэһэннэр, すべて破壊し、
Тоҥ сири 凍った大地を
Тоҕута кэһэннэр, すっかり破壊し、
Оонньоколуур очуос хайа диэки, 遊んでいる絶壁の方へ、
Ыстаҥалыыр ытык хайа диэки тахсаннар, 跳んでいる聖山の方へ出て、
Охсуһан дьэ, 戦い、
Аан Ийэ дойдуну 太初の母なる大地を、
Атыйахтаах уу курдук 器に入った水が跳ね上がるように、
[illegible] Аймыы үктээгилэр [illegible]
。 Кинилэр бэйэлээхтэр. 彼らなのである
Оһол кыыһа 戦闘の女神が*
、 Ойоҕос өттүгэр ордоотоото, 脇の方でわめき
Илбис уола 戦闘の男神が
でいた。 Энгэр өттүгэр иэрийдэ. 端の方でむせん
Тоҕус хонуктаах 九昼夜
Добун холорук 猛烈な竜巻が
ろで発生し、 Тута батыһан түстэ, すぐに彼らの後
Сэттэ хонуктаах 七昼夜
Силлиэ холорук 嵐が
Сиксийбитинэн барда, 吹きすさび、
Аҕыс хонуктаах 八昼夜
Аан холорук 凄まじい竜巻が
Аргыйбытынан барда. 吹き荒れた。
撃を加え、 Сааллар чаҕылҕан дапсыйда, 落ちる稲妻が一
なり、 Сүүллэр этиҥ сүргүөһүннэннэ, 轟く雷鳴が鞭と
闘神が隠れ、 Сүүлэһин илбис дугуйданнылар, 恐ろしい戦闘
った。 Иэдээн бөҕө буолла. 災いは大きくな
ながら Хаһыытыы-хаһыытыы （二人は）叫び
Халбарыйсыы буолла, 押し合い、
ながら Үөгүлүү-үөгүлүү 大声で叫び立て
。 Өттүктэһии буолла. お互いを投げた
Кинилэр бэйэлээхтэр 彼らは
Ол гынан баран, それから、
せ Бии-биигэ уолдьаһан, 刃と刃を交叉さ
つかり合わせ、 Кылаан-кылаанҥа түбэһэн, 刃先と刃先をぶ

Били сэптэрэ буоллаҕына, その武器はと言うと、
Туһатыттан таххан, 使えなくなって、
Туурата эрэ хаалбытын, 刃の根元だけが残ったので、
Кэннилэрин диэки 後ろへ
990 Илгэн кэбиһэн бараннар, 投げ捨てて、
Буолак Эбэ Хотуҥҥа, エベ・ホトゥンという戦場で、*
Тоҕуһуон бууттаах 九十プードの
Чомпо тимир сүлүгэһинэн 鉄のハンマーで
Биллиргэтиспитинэн бардылар. 殴り合いを始めた。
995 Бу Орто туруу бараан дойдуну この豊かな地上世界では、
Төрүөх бөҕө төнүннэ, たくさんの生まれてくる者は戻り、
Кэлэр бөҕө кэҕиннэ, たくさんの来る者は後退し、
Иэдээн бөҕө буолла, 災いは大きくなり、
Сүөһү-ас орпото. 食料となる家畜は残らなかった。
1000 Атыйахтаах уу курдук 樺皮製の籠に入った水が跳ね上がるように、
Аймыы үктээтилэр, （大地を）震動させるほど踏みつけ、
Тордуйалаах уу курдук 樺皮製の器に入った水が跳ね上がるように、
Тоҕо кэһэн кэбистилэр. （大地を）すっかり破壊した。
Орто дойдуга 地上世界では
1005 Туох даҕаны 何もかも
Үөскүүр бөҕө үгүрүөтэ, たくさんの生まれる者は引っ込み、
Кэлэр бөҕө кэҕиннэ. たくさんの来る者は後退した。
Кинилэр обургулар すごい彼らは
Туох даҕаны Орто дойдуну 地上世界のすべてを
1010 Иэдьэгэй бадараан курдук クリーム状の沼のようにして
Илдьи кэһэннэр. すっかり破壊した。
Бу баҕайылар дьэ, このならず者たちは、
Бүтүн бэйэлэригэр あらゆる点で
Тэбис-тэҥ дьон буоллулар, 全く互角の人たちであり、
1015 Кинилэр бэйэлээхтэр 彼らは
Тэбис-тэҥник 全く互角に
Тирэһэн тураннар охсустахтара. 取っ組み合って戦っていた。
Бу охсуһа сырыттахтарына буоллаҕа, 戦っている時に、
Үөһээ, 天上世界では、
1020 Бу Орто туруу бараан дойдуга この豊かな地上世界を

Алыс наһаа хаһан эрэллэр, （二人が）ひどく損ない始め、
Алдьатаары гынна диэн, 破壊したと思って、
Үөһээ Үрдүк Айыылар 天上世界の崇高な神々は
Уураах уураннар, 決定を下し、
Дьүүл дьүүллээннэр, 判決を申し渡し、
Үрүҥ Айыы Тойон оҕонньор ユリュング・アイー・トヨン爺さんは、*
Бу Орто дойдуну この地上世界を
Алыс алдьатаары гыннылар диэн, （二人が）ひどく破壊したと思って、
Атын сиргэ 別の場所へ
Халбарытар туһунан 移動させることについて（考え）、
Чыычаах кыыл тумса сиигирбэт 小鳥のくちばしが湿らない
Чыналҕаннаах Чыыстай 高く聳える不毛の
Буолак Эбэ Хотуҥҥа, エベ・ホトゥンという戦場へ、*
Билиитэ таас миэстэҕэ, 直角の岩場へ、
Умайа турар 燃え立つ
Уот Кудулу Байҕал ортотугар, ウオト・クドゥル・バイガルの真ん中へ、*
Охсуһар очуос хайаҕа, 戦場となる絶壁へ、
Кыргыһар кындыа хайаҕа 戦地となる山頂へ、
Илдьэн быраҕыахха диэннэр, 連れて行って捨てようと思って、
Уураах уураннар, 決定を下し、
Дьүүл дьүүллээбиттэр эбит. 判決を申し渡したのである。
Ону буоллаҕына, それを、
Халлаан түөрт илдьит бухатыырдара 天界の使者四人が、
Ол гынан бараннар, それから、
Бу курдук өҥөс гына түһэн бараннар, このようにすばやく降りて行って、
Маннык диэн тыллаах эбиттэр: 次のように言ったのである。
[Ноо!] ［へーえ！］
«Дьээ-ээ-ээ! Буо-оо-оо! 「さあ、さあ！*
Орто туруу бараан дойдубут （おまえたちは）豊かな地上世界の
Улай дьэҥкэ киинин уларытаҥҥыт, 清らかな中央部を変えてしまい、
Тоҕо кэһэҥҥит, すっかり破壊し、
Дьолун-соргутун тохтугут! 幸福を壊してしまった！
Ону бу — だから、
Хотугу халлаан анныгар, 北の空の下へ、
Умайар 燃えている

Уот Кудулу Байҕал ортотугар, ウオト・クドゥル・バイガルの真ん中へ、
Чыычаах кыыл төрүт тумса сиигирбэт 小鳥の生まれつきのくちばしが湿らない
Чыналҕаннаах Чыыстай Буолак 高く聳える不毛の戦場（へ）、
Билиитэ таас сиргэ, 直角の岩場へ、
Охсуһар очуос хайаҕа, 戦場となる絶壁へ、
Кыргыһар кындыа хайаҕа, 戦地となる山頂へ、
Илдьиркэй эдьиийгиттэн 災いを呼ぶおまえたちのお姉さんたちに
Ыйыта да барыллыбат, 尋ねることもせず、
Ат быатынан атааран （おまえたちを）馬の毛の紐でくくって、
Хомуһун быатынан холбооммут 葦の紐で縛って、
Илдьиэхпит онно! あそこへ連れて行こう！
Үчүгэй буоллаххытына, もしおまえたちが元気だったら、
Туран эрэ охсуһуоххут, 立って戦えるだろうが、
Онтон киһи тобуктаан олорор （たいていは）人がひざまずいて
Охсуһар дойдута буолуоҕа! 戦う場所であるだろう！
Үрдүк Айыы этиитэ, 崇高な神の言葉、
Ууруах 決定は、
Халбарыйбат халың, 動かせないほど厚く、
Илдьрийбэт бүтүн буолар!» — диэтэхтэрэ дьэ. 破れない完全なものだ！」と言った。
Онуоха туран, すると、
Бу абааһы уола буоллаҕына, この怪物はと言うと、
Хантас гына түһэн баран, すぐさま頭を上げて
Маннык саҥалаах буолбут: 次のように話した。
«Иэ-ээ-ээ-ээ! 「あーあ！
Ар-татай! 悲しいことだ！
Эминэ, оҕолоор! 大変なことだ、みなさん！
Ар-дьаалы, оҕолоор! 何ということだ、みなさん！
Мин туох даҕаны буруйа суох этим! 俺には何の罪もなかったのだ！
Буруйум диэн — 俺の罪とは、
Кэргэн кэпсэтэ кэлбиппин, 求婚しに来たことであり、
Бу кини この男は
Илдьи сынньан илдьэ барда! 全身の力を込めて叩き始めたのだ！
Хайа туох диигитий? あなたたちはどう思う？
Бу кини буруйдаах! この男に罪があるのだ！
Мин туох да буруйум суох буоллаҕа эбээт! 俺には何の罪もなかったのである！

1090 Дьэ, уруук Сууттар — さあ、最高裁判で

эҥ эрэ!» — диэтэҕэ. 決めてくれ！」と言ったのだ。 Дьүүллэ

, эрэ!] ［さあ、それで！］ [Дьэ

туран すると、 Онуоха

hибит эмиэ 私たちの人も Биһи ки

: диэн саҥалаах буолбут: 次のように話した。 Маннык

o! 「さあ！ 1095 «Дьээ-бу

руу бараан дойдуга 豊かな地上世界へ Орто ту

ттан адаҕыйан тахсан 下から執拗に出てきた Аллараа

сирэй! 土色のつらをした奴め！ Бу буор

ьы сото! 脛がくびきの形をした奴め！ Бурҕалд

тар балтыбын （こいつが）俺のたった一人の妹を 1100 Балыстаа

н илдьэ барары кэлэн 奪い去るために来たので、 Былдьаа

ҕө тохтон, たくさんの血を流し、 Хаан бө

дубутун 私たちの母なる大地を Ийэ дой

うに、 Атыйахтаах уу курдук 樺皮製の籠に入った水が跳ね上がるよ

1105 Аймыы үктээн, （大地を震動させるほど）踏みつけ、

うに、 Тордуйалаах уу курдук 樺皮製の器に入った水が跳ね上がるよ

て、 Тоҕо кэһэммит, （大地を）すっかり破壊したのであ

Хайдах Үрдүк Айыылар どうしても崇高な神々が

Уурбут ууруаахтарын 下した決定に

1110 Утарарым сатаммат диэн 反対してはいけないなんて、

Ханна барабын? どうすればいいのか。

Көстүбэт уолун 見えない奴を

Күнтэн сүтэрдэхпинэ, 私が太陽の下から消したら、

Абааһы уолун 怪物を

1115 Анныбар баттаатахпына, 私が押さえ込んだら、

う！」と言った。 Биирдэ тохтуоҕум!» — диэн буолбут дьэ. その時はやめることにしよ

[Ноо!] ［へーえ！］

Ол гынан баран, けれども、

Кинилэр бэйэлээхтэр 彼らは

Өр гыныахтара дуо? 長いこと反対できようか。

1120 Халлаан түөрт илдьиттэрэ 天界の使者四人は

Ат быатынан атааранар, （二人を）馬の毛の紐でくくって、

Хомуһун быатынан холбооннор, 葦の紐で縛って、

Иккиэннэрин ортолоруттан курдааннар, 二人まとめて胴体をベルトで締めて、
Көрүөх бэтэрээ өттүгэр, 瞬く間に
Түүтээҕэр чэпчэкитик илдьэннэр, 羽よりも軽々と連れて行き、
Оргуйа турар 沸き立つ
Уот Кудулу Байҕал ортотугар, ウオト・クドゥル・バイガルの真ん中へ、
Чыналҕаннаах Чыыстай Буолакка, 高く聳える不毛の戦場へ、
Билиитэ таас сиргэ илдьэннэр, 直角の岩場へ連れて来て、
Охсуһар очуос хайаҕа, 戦場となる絶壁へ、
Кыргыһар кындыа хайаҕа илдьэн, 戦地となる山頂へ連れて来て、
Дьэ, быраҕан кэбистэхтэрэ. まあ、捨ててしまった。
Дьэ, киһи эрэ буоллар, まあ、（二人も）人であるから、
Аргыый аҕай 少しずつ
Уохтара хараан, 力がなくなり、
Санаалара сарбыллан, 考えが短縮し、
Киэҥ көҕүс кыччаан, 広い背中が小さくなり、
Үһүн санаа кылгаан, 長い考えが短くなり、
Дьэ, туран, そして、
Сытар дьон буолан бараннар, 横たわるようになり、
Бу киһи бэйэлээх буоллаҕына, この男はと言うと、
Абааһы уола буоллаҕына, 怪物はと言うと、
Дьэ, маннык диэн тыллаах буолар: まあ、次のように言う。
«Иэ-ээ-ээ-ээ! 「あーあ！
Ар-татай! 悲しいことだ！
Ар-дьаалы! 何ということだ！
Эмиэ-оҕолоор! 大変なことだ、みなさん！

と Дьэ, Үрдүк Айыылар ууруахтара диэн, まあ、（使者たちは）天上の神々の決定言って、
Охсуһар очуос хайаҕа, 戦場の絶壁へ、
Кыргыһар кындыа хайаҕа, 戦地の山頂へ、
Уот Кудулу Байҕал ウオト・クドゥル・バイガルの
Ортотугар аҕалан бырахтылар! 真ん中へ連れて来て捨てたのだ！
Былыргы дьылга, いにしえに、
Урукку күнгэ かつて、
Уот Чолбоодой Удаҕан диэн ウオト・チョルボードイ・ウダガンという名の
Эдьиийдээх буолар этим! 姉が俺にはいたなあ！

Умса түһэр күммэр　俺がうつ伏せに倒れる時には
Сүүспүттэн өйүөх буоларың!　俺の額を押して支えると約束してくれた！
Тиэрэ түһэр күммэр　仰向けに倒れる時には
Кэтэхпиттэн өйүөх буоларың!　首筋を押して支えると約束してくれた！
Дьэ, кэлэҥҥин,　さあ、ここに来て
Күүс-көмө буолларгын　力になってほしいのだが、
Төһө-хачча буолуо этэй?　どうだろう？
Ааттаһар диэн ахсааннаах,　懇願するのは稀なことで、
Көрдөһөр диэн күттүөннээх» —　お願いするのは理由あってのことだ」
дии сыттаҕа дьэ.　と言いながら、横になっていたのだ。
[Ноо!]　［へーえ！］
Дьэ, биһи киһибит буоллаҕына,　さあ、私たちの人はと言うと、
Эмиэ саманнык диэн　彼もまた、全く同じように思って、
Тыллаах-өстөөх буолан,　言おうとして、
Кэм да тыылла-хабылла турдаҕа:　力んで立っていたのだ。
«Дьээ-буо!　「さあ！
Бу Орто туруу бараан дойдубар,　この豊かな地上世界に、
Аал уоттаах,　聖なる火があり、
Алаһа дьиэлээх,　生まれた家があり、
Айбыт аҕалаах,　創ってくれた父がいて、
Эмиийин илгэтинэн ииппит　胸のイルゲで育ててくれた
Ийэлээх этим!　母が俺にはいたなあ！
Дьэ, эдьиийим,　さあ、お姉さん、
Айыы Нуоҕалдьын Удаҕан!　アイー・ヌオガルジン・ウダガンよ！
Күн туллара,　太陽が落ち、*
Күһэнгэ быстара буолла быһыылаах!　月がちぎれ取れそうです。
Кэлэҥҥин,　ここに来て、
Күүс-көмө буолуҥ!　力になってください！
Дьэ, сиэхсит уола　さあ、大食いの奴が
Сиэри буолла!　食べようとしています。
Эдьиийим, ыралан манна!　お姉さん、ここで魔術を使ってください。
Миигин күн сириттэн　私を太陽の国から
Сүтэрэргэ сананна!　消そうと（怪物は）思っているのです！
Ыраах да буолларгын чугаһаа!　遠くにいるのなら近くに来てください！
Көрдөһөр күттүөннээх,　お願いするのは理由あってのことで、

Ааттаһар ахсааннаах! 懇願するのは稀なことです！
Эн даҕаны, あなたも
Тоҕус муостаах 角が九つある
Түөлбэ маҥан дүҥүрүҥ, 巨大な白い手太鼓を持ち、
Торҕо тэһиниттэн 模様のある手綱を
Тутан үөскээбитиҥ! 持って生まれたのだ！
Дьэ, эрэ! さあ！
Күн тулларыгар 太陽が落ちるので、
Көмө буолууй, күүтэбин!» — диэтэҕэ дьэ. 力になってください、待っています！」と言ったのだ。

[Ноо!] ［へーえ！］

Дьэ, бу маныаха туран, さあ、それから、
Урут ыҥырыллыбыт それよりも前に呼ばれた
Уот Чолбоодой Удаҕан ウオト・チョルボードイ・ウダガンは、
Тимир чыллырыыты тыырыр 鉄のうろこ状の服をそぐほどの
Хотуур курдук тыҥырахтаах, 鎌のような爪を持ち、
Хардары барбыт тумустаах 交叉する嘴を持った、
Өлөр өлүү 死をもたらす
Өксөкү кыыла буолан, エクセキュになって、*
Көтөн тиийэн кэлэн баран, 飛んで来て、
Эргийэ сылдьан, 旋回しながら、
Маннык диэн саҥалаах буолбут эбит: 次のように話したのである。

[Ноо!] ［へーえ！］

«Иһиликпин-таһылыкпын! 「右往左往することだ！*
Иэдээникпин-куудааныкпын! 何と恐ろしいことだ！
Эминээ даа! 大変なことだ！
Тугуй даа! 何ということだ！
Дьэ, нойоон! さあ、若いの！
Мин иэдээниктээн киирсиигэ 私は凄まじい格闘に
Тиийэн-тиксэн кэллим дьэ! やって来たのだ！
Аллараа дойдуттан 地下世界から
Өлбөт-сүппэт 死なないための
Өһөх бөлүөх аҕаллым! 血の塊を持って来た。
Киһи да буоллар да, буолларгын おまえは間違えなく
Айаххар түһэрэн, 自分の口の中に落として、

Ыlыый даа, ылыый даа! — диэн баран, 受け取れ、受け取れ！」と言って、
Өһөх бөлүөҕү 血の塊を
Ыһыктан кэбиспитин, 投げ与え、
Били баҕайы сыыһа туппата, 例のならず者は取り逃がさずに
Айаҕар түһэрэн ыллаҕа. 口の中に落として受け取ったのだ。
Ол гынан баран, それから、
Өр-өтөр буолбата, 程なくして
Тыал тыалырда, 風が吹き、
Сиккиэр тыас сирилээтэ, そよ風の音がして、
Үөһээ дойдубунан 天上世界から
Кыталык кылбаара көтөн ソデグロヅルが輝きながら悠々と飛んで
Тиийэн кэллэҕэ. やって来たのだ。
[Ноо!] ［へーえ！］
Ол гынан баран, それから、
Дьэ, маннык диэн тойуктаах буоллаҕа: まあ、次のような歌を歌ったのだ。
[Дьэ, эрэ!] ［さあ、それで！］
[Туох диэн туойар эбит?] ［何と歌うの？］
«Дьээ-ээ! 「さあ！*
Айакабыын! 痛いわ！
Айан суолун арыйаммын, 大きな道を開いて、
Кыырай халлаан кырсынан 遠く高き空の上の方を
Кыталык көтөр буоламмын ソデグロヅルになって
Кылбаара көтөн кэллим 輝きながら悠々と飛んで来たのは、
Хотун эдьиийиҥ! あなたの姉さんですよ！
Дьэ, эн даҕаны さあ、あなたも
Охтубат оҥоһуулаах буолуохтаах этиҥ! 死なないように創られているはずだったのに！ 12
Мин эйиэхэҕэ, 私はあなたに
Орто дойдуҥ 地上世界の
Үрүҥ илгэтин аҕаллым! 白いイルゲを持って来ました！
Ону сыыһа туттубаккаҕын それを取り逃がさずに
Хабан ылларгын, 受け取ると、 12
Уруккуттан уонунан ордуоҥ этэ! 以前よりも十倍強くなりますよ！
Билиҥҥиттэн биэһинэн бэрт буолуоҥ этэ! 今よりも五倍良くなりますよ！
Өрөһүлтэ үрүҥ илгэбин ыһыгынным! 敵に抵抗できる白いイルゲを落としますよ！

Мүлчүргэннээх күннэргэ　切迫した時に
Көмө буолуом диэн,　力になろうと思って、
Айан суолун　大きな道を
Арыйаммын кэллим!» — диэтэҕэ дьэ.　開いて来たのです！」と言ったのだ。
Бу маны ыһыктыбытын,　それを落とすと、
Биһи киһибит да　私たちの人も
Сыыһа хаппата,　取り逃がさずに
Айаҕар түһэрэн ылбыт　口の中へ落として受け取った、
Үрүҥ илгэни.　白いイルゲを。
Ол гынан баран,　それから、
Бу дьоннор,　この人たちは、
Дьэ, тураннар,　さあ、そして、
Билиҥҥитээҕэр били　今までよりも
Биэһинэн бэрт буоллулар,　五倍良くなって、
Иккиэн да　二人とも
Уруккутааҕар уонунан ордоннор,　以前よりも十倍強くなって、
Охсуһуу киэнэ　戦いは
Улахана буолан,　大きくなって、
Этиһии киэнэ　罵り合いは
Иэдээнэ буолан,　ひどくなって、
Хаһыылара хара былыт буолан,　叫び声は黒い雲になって、
Үөгүлэрэ үрүҥ былыт буолан　悲鳴は白い雲になって、
Кинилэр бэйэлээхтэр дьэ,　彼らは
Бу дойдуну　この世界を
Иэдьэгэй бадараан курдук　クリーム状の沼のようにして
Ибили кэһэннэр,　すっかり破壊して、
Ол охсуһар очуос хайаларын,　その戦場となった絶壁を、
Кыргыһар кындыа хайаларын　戦地となった山頂を、
Тоҕо кэһэннэр,　完全に破壊して、
Кинилэр обургулар　すごい彼らは
Охсуһуу бөҕөнү охсуһан,　大いに戦って、
Этиһии бөҕөнү этиһэннэр,　大いに罵り合って、
Хаһыытыы-хаһыытыы　叫びながら
Халбарыйсыы буолар,　押し合い、
Үөгүлүү-үөгүлүү　大声で叫び立てながら

Өттүктэһии буолар. お互いを投げている。
Ол гына сылдьан, そうしていると、
Биһи киһибит буоллаҕына, 私たちの人はと言うと、
Хайдах эрэ өмүтүниэрэй, 何らかの方法で不意をついて
Били баҕайыны буоллаҕына, このならず者の
Синньигэс биилиттэн 細い腰をつかんで
Өрө көтөҕөн таһааран баран, 上へ持ち上げて、
Умайа турар 燃え立つ
Уот Кудулу Байҕал диэки ウオト・クドゥル・バイガルへ
Эһэн кэбиспитэ, 投げ捨て、
Атаҕа тырайбытынан 怪物は足を突っ張らせながら
Киирэн бара турдаҕа. （火の海の中へ）落ちようとしていたのだ。
[Оо!] ［おお！］
Онуоха буоллаҕына, それを見て、
Уот Чолбоодой Удаҕан Обургу すごいウオト・チョルボードイ・ウダガンは
Дүҥүрүн тоһуйа охсон биэрдэҕэ. 手太鼓で怪物をすばやく受け止めようとしたのだ。
Ол онно その手太鼓に
Үктэнээри гынан эрдэҕинэ, 怪物が着地しようとした時、
Айыы Нуоҕалдьын Удаҕан туран, アイー・ヌオガルジン・ウダガンが立って、
Дүҥүрү дьөлө үрэн кэбиспитэ, 手太鼓に穴を開けるために息を吹いたので、
Курдаттыы аһан хааллаҕа. 怪物は穴を通って落ちてしまったのだ。
Дьэ, онуохаҕа туран, さあ、それを見て、
Бу Удаҕан дьахтар このウダガン女は
Соһуйан-өмүрэн, びっくり仰天して、
Көтөн барбыта, 飛んで行った、
Саҥата маннык эбит: 次のように話して。
[Ноо!] ［へーえ！］
«Иһиликпин-таһылыкпын! 「右往左往することだ！
Иэдээникпин-куудааныкпын! 何と恐ろしいことだ！
Эмиэгэ даа! 大変なことだ！
Тугуй даа! 何ということだ！
Хаарыаннаах бырааппын 愛しい弟を
Халты да харбаттым! 受け止めるのに失敗させられた！
Хаарыаннаах бырааппын 愛しい弟を
Аны дьэ хантан дьэ ылыамый? いま、さあ、どこへ連れて行こうか。

Айыыка Нуоҕалдьын Обургу　すごいアイー・ヌオガルジンの
Аптара баһыйан,　魔力は上回り、
Хомуһуна хотоохтоон,　魔術は勝り、
Алдьархай иэнийдэ,　不幸は広がった、
Оҕолоор, оҕолоор!» — дии-дии　みなさん、みなさん！」と言いながら、
Көтөн киирэн бара турбут эбит.　飛んで（地平線の向こうへ）入っていったのである。
Дьэ, тураннар,　さあ、そして、
Кинилэр бэйэлээхтэр,　彼らは、
Кыайбыт-хоппут дьон буоланнар,　勝利者になって、
Иккиэн,　二人は、
Эдьиийэ кыталык кыыл буолан,　お姉さんはソデグロヅルになり、
Кини буоллаҕына,　彼はと言うと、
Бүрүөлээх харахтаах,　覆いのある目があり、
Бүтэй бүлгүннээх,　がっちりした肩があり、
Ходоҕойун туһунан ходоллоох,　羽に細かな斑点があり、
Дабыдалын туһунан дьаҕыллаах　翼の上部に大きな斑点がある、
Хотой кыыл буолан,　鷺になって、
Өрө көтөннөр,　飛び上がって、
Дойдуларын диэки　故郷へ
Дьэ, күпсүйэллэр.　さあ、大きな音を立てて飛んで行った。

【訳者註釈】（数字は行数を表す）

48. 原文をそのまま訳すと、「真ん中に立っている愛しい豊かな世界」となる。サハ人の世界観では、世界は天上世界と地上世界と地下世界の、上・中・下の３つの世界に分かれている。「真ん中に立っている世界」とは、人間が住む地上世界のことである。

98. イルゲとは、神々が与えてくれる飲み物のことで、これを飲むと、力が湧いてくる。黄色いイルゲはバターを、白いイルゲ(101 行目)はミルクや乳製品を意味するとも考えられる。

126. １アルシンは約 71 センチ・メートル。

187. アラースとは、凍土の融解と沈下によってできた平坦な窪地のことで、草原になっていて、針葉樹林の中に点在する。集団化される以前、１つのアラースには１世帯ないし数世帯が住んでいて、アラースはサハ人の生活空間になっていた。

446. オルドゥオスは「短気な」、バーイは「豊かな」という意味で、トヨンは男性につける敬称である。

447. ホトゥンは女性につける敬称である。

454. シュング・ジャーフィンとは、元来は雷神の名である。シュングは「恐ろしい」、ジャーフィンは「打ちのめす」という意味である。

461. アイーフィト・ホトゥンは、人間と家畜の赤ん坊を授ける女神で、お産の神でもある。

463. イエイーエフシト・ホトゥンは、人間と馬と牛を守護する女神で、出産の時には妊産婦と新生児を助ける。

472. サハ人は、人間の首筋や背中からは手綱が出ていて、天上世界に住む運命の神がそれを操っていると考えていた（901～902 行目と 904～905 行目を参照）。

474. アイーは「善神」、ヌオガルジンは「曲がっている」、ウダガンは「女シャマン」という意味である。

480. ニェヘルは「大柄な、どっしりとした」、ベゲは「力強い」という意味である。

意 484. キュンネイエは、太陽を意味する「キュン」の指小形で、クオは、「美女」という
相 味で、英雄叙事詩に登場する女性の名の最後につくことがよくある。日本語の「姫」に
当する語である。

を 540. ウルー・トヨンは天上世界に住む悪神の長で、人間に火と第二の魂と黒シャマン
、 与えたとされている。人間を厳しく罰することもある。ウルーは「偉大な」という意味で
トヨンは男性につける敬称である。

573-578. カラマツの木質部と白樺と樺皮で、英雄の弓は作られているのである。

609. ジェヘゲイは馬を守護する男神である。ジェヘゲイの子とは馬のことを指す。

686. バヤナイは狩猟や漁撈を司る神である。

は 688. キュエフは「青、緑」という意味で、ボルロゴはボルロフの変化形で、ボルロフ
「小さな丘」を意味する。

715-718. 「裕福に暮らしている」ということを隠喩的に表現している。

～ 812-815. 地下世界に住む怪物の歌の歌い出し。同様の文句は 1078～1081 行目と 1144
多 1147 行目にもあり、怪物の歌の歌い出しはほぼ一定している。サハの英雄叙事詩では、
句 くの場合、登場人物の会話の部分は歌われるが、登場人物によって、歌の歌い出しの文
が決まっている。

826. アルララーは「地下の」、ブーライは「剛胆な、粗暴な」という意味である。

827. ムングは「苦しみ、悲しみ」、スィナルガンは「うめき声」という意味である。

。 828. ウオトは「火」、チョルボードイは「片目の人が眼光鋭く見入る」という意味である
味 829. バルタラーはロシア語からの借用語で「１．５」、バーティルは「英雄」という意
である。

831. アラは「斑の」という意味である。

833. エヘフは「血の塊」、エンゲルは「裾、端」という意味である。

895. 英雄の歌の歌い出し。

912. オドゥン・ハーンは人間の運命を支配する天界の神である。

961. 戦闘の女神は、戦っている者を血に飢えさせ、戦いに熱中させる。963 行目の戦闘の男神も同様である。

991. エベは「婆さん」という意味である。

1026. エリエン・ユリエンは天界の最も高い所に住み、[illegible]という意味である。

1033. 「エベ・ホトゥンという戦場」は 991 行目にも出てきた。「エベ・ホトゥンという戦[illegible]創造神でもある。ユリュングは「白い」という

まれた。彼は幼い頃から、お母さんの弟２人が語る英雄叙事詩を聴いて育った。戦争のために、学校には２年間しか通えず、その後、いろんな職業に就いた。

タラーソフは即興歌の歌い手や、輪舞の音頭取り、祈祷師として有名であったが、英雄叙事詩を人前で初めて語ったのは、つい最近で、それは1996年のことであった。その時に語った『キュン・エリリ』は録音・録画されていて、1999年にはゴールヌイ地区の印刷所からテキストが出版された。また、『キュン・エリリ』を題材にした芝居が、地区の民族ドラマ劇場や学校の演劇サークルで上演されている。

タラーソフの英雄叙事詩のレパートリーは、『キュン・エリリ』と訳出した『足で戯れる騒がしい栗毛馬を持つつまずかないニュヘル・ベゲ』以外に、『キュン・ジェフエル』が知られているが、2000年９月にヤクーツク市で開催された、サハ英雄叙事詩をテーマにした国際学術会議で、彼は新しい英雄叙事詩を披露した。さらに、この会議の時に、彼は「現在、別の新しい英雄叙事詩を考案中です」と私に言っていた。1990年代に入って、サハ人が英雄叙事詩に以前よりも関心を示すようになって、それまで彼の内に秘められた才能は開花し、レパートリーが増えてきているのである。1999年の夏に会った時、彼は自分の語りについて、私に「出版された英雄叙事詩のテキストを読むことがありますが、あまり語りの参考にはしません。自分の頭の中で考え、自分流に語るのです」と言っていた。彼の『キュン・エリリ』は現在までに３回（1996年、97年、98年）、採録されているが、レオンチエワの分析によると、１回目は2164行、２回目は2394行、３回目は3648行と、語りは長くなり、表現内容も豊かになってきている。

サハの英雄叙事詩は、描写の部分と登場人物の会話の部分から成り、多くの場合、描写の部分は早口言葉のように語られ、登場人物の会話の部分は歌われる。タラーソフの英雄叙事詩の語り方もこの形式である。

今回訳した『足で戯れる騒がしい栗毛馬を持つつまずかないニュヘル・ベゲ』を表現形式の側面から少し検討してみると、まず、頭韻と対句を組み合せる技法が随所に見られることが指摘できる。特に、描写の場面が連続する冒頭部から724行目までは、それが顕著である。例えば、335～336行目と337～338行目と339～340行目と341～342行目は対句になっているだけではなく、335～336行目はｕの音で始まり、337～338行目はｋの音、339～340行目はｕの音、341～342行目はｓの音で始まっている。早口言葉のような描写の部分で、同じ音が繰り返されることは、聞き手にとって、同じ音がたたみかけるように聞こえてきて、心地よく感じられる。一方、語り手にとって、それは語呂が良くて語りやすいので、早口で語る際の助けになっている。

サハの英雄叙事詩は比喩表現が豊かであるが、タラーソフのこの作品でも同じことが言える。例えば、１～32行目は「今の状況とは異なる大昔に」ということを隠喩的に表現している。このような比喩表現は、サハの英雄叙事詩を深みのあるもの、面白いものにしてると同時に、少し理解しにくいものにしているのである。

この作品の筋立ては、サハの他の英雄叙事詩と比べると、それほど複雑ではなく、モチーフもおなじみのものばかりである。但し、92～290 行目の大地の描写は精緻で美しい。

『足で戯れる騒がしい栗毛馬を持つつまずかないニュヘル・ベゲ』の後半部のあらすじは次のとおりである。

ニュヘル・ベゲとアイー・ヌオガルジン・ウダガンは、故郷に帰ると、生家のそばで人間に戻って、家の中に入った。そこでは、彼らの両親が泣いていた。バルタラー・バーティルがキュンネイエ・クオをさらって行ったのである。

ニュヘル・ベゲはすぐに妹を捜しに行く準備をした。出かける前に、土地の主のアーン・アラフチン・ホトゥンと家の主に成功を祈願した。そして、両親や親戚に別れを告げた。お父さんは道中の安全を祈った。

ニュヘル・ベゲは長い旅をして、ついに、地下世界の入口に着いた。彼は自分の馬に「必要な時には、すぐに駆けつけてくれ」と言って、地下世界へ降りて行った。

ニュヘル・ベゲは、地下世界にある火の海（ウオト・クドゥル・バイガル）の岸辺を歩いていた時、一人の怪物に出会った。ニュヘル・ベゲはこの怪物をだますことにして、「私は妹の旦那のバルタラー・バーティルに招かれたのだが、彼がどこに住んでいるのか教えてください」と言った。すると、怪物は「バルタラー・バーティルは火の海のこう側に住んでいます。彼は自分の鉄の納屋に花嫁を連れて来たそうです。火の海をるためには、火の海の主に供物を捧げなければなりませんよ」と答えた。

ニュヘル・ベゲはこの怪物を殺した。彼は怪物の雄牛を火の海の主への供物にするとにした。そして、火の海の主に「道を開けてください。贈り物を差し上げますからと言って、供物を捧げた。すると、道が開いて、ニュヘル・ベゲは火の海を渡った。

ニュヘル・ベゲはバルタラー・バーティルの鉄の納屋に着くと、外から、「バルタラーバーティル、出て来い。さもなければ、おまえを引っ張り出すぞ」と言った。するとバルタラー・バーティルが出て来て、「俺は何もしていない。おまえは俺のことを知らいのか。たくさんの人がここに来て、帰れなかった。おまえもそうなるぞ。俺は不死なのだ」と言った。

[illegible]

ラー・バーティルは背骨を折って、死んだ。バルタラー・バーティルの死体をワタリガラスがついばんだ。

ニュヘル・ベゲは鉄の納屋の中に入り、縛られていた妹を見つけ、救出した。二人が地下世界の出口に着くと、ニュヘル・ベゲは自分の馬を呼んだ。そして、二人は馬に乗って、故郷に帰った。ニュヘル・ベゲは土地の主や両親や親戚に、自分が勝利したことを告げた。お父さんは祝福した。彼らは宴を催し、以前のように裕福に暮らし始めた。

ところが、ある日、ニュヘル・ベゲが横になっていた時、竜巻が起こり、南の方から

馬の蹄の音が聞こえた。ニュヘル・ベゲが外に出ると、一人の英雄が立っていた。その英雄は「私の名はオゴ・トゥイグンです。私もオドゥン・ハーンによって創られました。私はあなたの妹さんと結婚したいのです」と言った。ニュヘル・ベゲも、彼の両親も、反対しなかった。結婚式が行われ、花嫁の父はオゴ・トゥイグンに家畜を与えた。オゴ・トゥイグンと花嫁は、オゴ・トゥイグンの両親のところへ出発した。

ニュヘル・ベゲたちは今でもしあわせに暮らしているそうだ。

この作品は、他のサハの英雄叙事詩にはたいていある、主人公の英雄の婚姻モチーフを欠いている。タラーソフは語り終わった後、「本当はもう少し語らなければならないのですが」と言っていたが、それは、「英雄が結婚する話を本当はしなければならない」ということを言いたかったのだと思う。

【参考文献】

Е.А.Леонтьева. Горнай олонхоһута Николай Михайлович Тарасов. «Күлүмнүүр», 2000, № 4, с. 6.

Э.К.Пекарский. Словарь якутского языка. 1959.

Якутско-русский словарь / Под ред. П.А.Слепцова. М., 1972.

Г.Ф.Сивцев. Сахалыы кыһгас тыллыгт. Якутскай, 1979.